

Ticaret Kavramı Bağlamında Kur'ân'da Uhrevî Ticaret

The Ethereal Trade in Quran in the Context of the Concept of Trade

Murat ORAL

ORCID: 0000-0001-6289-1572

Dr. Araştırma Görevlisi, Hatay Mustafa Kemal Üniversitesi, İlahiyat Fakültesi, Hatay/Türkiye,
muratorial@mku.edu.tr

Makale Bilgisi/Article Info:

Geliş/Received: 20.04.2021 Düzeltme/Revised: 15.05.2021 Kabul/Accepted: 01.06.2021

Araştırma Makalesi / Research Article

Atıf / Cite as: Oral, M. (2021). Ticaret Kavramı Bağlamında Kur'ân'da Uhrevî Ticaret. Antakiyat, 4 (1), 145-173

Öz

Cahiliye dönemi toplumu, Allah ile bağlantısını bütünüyle koparmış veya Allah ile ilişkisini sorunlu hâle getirmiş, şirkin ve hurafelerin henüz yozlaştırmadığı saf/katışıksız vahyin ortamından olabildiğince uzaklaşmış, çok azı haricinde dünya hayatı dışında bir hayatın varlığını tanımayan veya böyle bir hayata aldırmanın, dolayısıyla yalnızca dünya için çalışan insanlardan oluşuyordu. Bu insanlar, dünyaya o kadar meyilli kimselerdi ki Kur'ân'da geçtiği gibi onlar, dünya hayatını yalnızca yeme-içmeden ve var olan nimetlerden yararlanmaktan ibaret görüyorlardı. Bu açıdan onların, Allah'ın kendisine kulluk etmesi için yarattığı "insan" ile bir ilişkileri kalmamıştı. Onların içinde buldukları bu durum, hayatlarının sosyal, siyasal ve ekonomik yönlerine yansıdığı gibi onların kullandıkları kavramlara da nüfuz etmişti. Kullandıkları kavramların anlamları, genellikle materyalist ve dünyevi bir temele dayanıyordu. Kavramların anlamları, dünyada sağladıkları faydalarla sınırlıydı. İnsanın ilgisini ve bakış açısını dünyadan gerçek hayat olan ahiret hayatına çevirmek amacıyla gelen İslam, cahiliye insanının sürdürdüğü dünya hayatının sosyal, siyasal ve ekonomik yönlerini ıslah etmekle yetinmedi. Aynı zamanda onların zihniyetlerini ve tasavvurlarını düzeltmeye ve doğru yöreğine oturtmaya çalıştı. İnsanın, içine dünyevi manaları doldurduğu kavramlara yeni anlamlar yükledi ve böylece kullanmış oldukları kelime ve kavramlara yeni ve canlı bir bakış açısıyla yaklaşılmasını sağladı. Bu anlamda Kur'ân'da üzerinde durulan kavramlardan biri "ticaret" kavramıdır. Kur'ân, Allah ile kulun arasında meydana gelen bir ticaret sözleşmesinden de söz etmekte, bu konuyu ayrıntılı bir şekilde işlemekte, bu bağlamda söz konusu ticaretin konusundan, taraflarından, şartlarından, kazancından ve kaybindan bahsetmektedir. Kur'ân'ın bu kavram üzerinde gerçekleştirdiği değişikliklerin ve onun anlam alanına kazandırdığı uhrevi boyutun, uhrevi ticarete yönelik detaylı açıklamalarının ve değerlendirmelerinin bilinmesinin, İslam'ın olaylara/hayata yönelik bakış açısının anlaşılmasına katkı sağlayacağı düşüncesiyle ilgili konunun incelenmesi uygun görülmüştür.

Anahtar Kelimeler: Allah, Mümin, Ticaret, Kazanç, Gayrimüslim

GİRİŞ

İnsan, inancını kullandığı kelime ve kavramlara yansıtır ve bunların anlamlarını sahip olduğu bakış açısına göre oluşturur. Buna binaen kimi zaman bir kavramın mana alanını sınırlarken kimi zaman bunu genişletir. Hayata yönelik maddeci, peşin faydacı ve dünyevi bir zihniyete sahip olan cahiliyye Arapları da kullandıkları kelime ve kavramlara kendi inançlarını yansıtmişler ve bunların manalarını “dünyevi sınırlar” ile sınırlamışlardı. Nitekim onların kimisi için hayat bile yalnızca dünya hayatından ibaretti, dünyada yaşayıp öldüklerini ve dirilişin söz konusu olmadığını ileri sürüyorlardı.¹ Bu yüzden “peşin fayda” olan dünyaya fazlasıyla bağlanıyor, kelime ve kavramlara, bu dünyevi zihniyetin gerektirdiği sınırlı anlamları yüklüyorlardı. Aslında bu durumun sadece o dönem için geçerli olmadığı, günümüzde de ekonomik faktörlerin ve kavramların sürekli ön planda olduğu gözlenmektedir. Tarihin en eski dönemlerinden itibaren insanların dine ve ekonomiye ilgilerinin hiçbir zaman azalmadığı, "homo economicus" tanımına uygun olarak ekonomik düşündükleri ve rasyonel tercihlerde buldukları anlaşılmaktadır.²

İslam, müşrik Arapların ve genel olarak insanların inançlarını, ahlaklarını, sosyal hayatlarını ve “insan” ile ilgili her şeyi ıslah etmeye yoğunlaştığı gibi “dünyayı ve peşin faydayı” hayatının merkezine konumlandırarak bu zihniyeti,³ onun dünyaya ve kavramlara yönelik bakışını düzeltmeye de önem vermiştir. Dolayısıyla İslam, ilk muhatapların cahiliyye döneminin paradigmasına göre şekillenmiş zihniyetini değiştirip düzeltmek, kavramlara yeni ve daha geniş/kapsamlı anlamlar yüklemek üzerinde fazlasıyla durmuştur. Bu anlamda Allah Resulü, kimi zaman bazı kavramların manalarını sahabeye sormuş, sahabe de kavramların cahiliyyeden beri sahip oldukları manalarını zikretmiş, ardından Hz. Peygamber ilgili kavramlara yeni ve daha geniş anlamlar yüklemiş, böylece sahabenin tasavvuruna “ahireti ve müeccel faydayı”⁴ yerleştirmiştir. Örneğin Hz. Peygamber, sahabeye “Siz, aranızdan kimi Rakûb sayarsınız?” diye sormuş, sahabe de “Rakûb, çocuğu yaşamayan kimsedir” demiş, o da “Hayır, Rakûb bu değildir! Ancak Rakûb, kendisinden önce hiçbir çocuğunu ahirete göndermeyen kimsedir” buyurmuştur.⁵ Buna göre Resulullah, “çocuğunun yaşamaması” musibetine uğrayan kimsenin değil de, bilakis çocuğunun yaşaması ve kendisinden önce ahirete intikal etmemesi sebebiyle söz konusu musibete sabredip

¹ Bkz. Müminûn, 23/37; Câsiye, 45/24.

² Kirman, M. Ali “Dinin Ekonomik Modeli Küreselleşme Sürecinde Dine Yeni Bir Yaklaşım”. *Ondokuz Mayıs Üniversitesi İlahiyat Fakültesi Dergisi* 18 / 18-19 (Ocak 2005): 147-161.

³ Cahiliyye Araplarının özellikleri için bkz. en-Nedvî, *Müslümanların Gerilemesiyle Dünya Neler Kaybetti*, (İstanbul: Kayıhan Yayınları, 2015), 97-112.

⁴ Kur’ân, dünyevi nimetleri ve faydaları “peşin fayda”, uhrevi nimetleri ve faydaları da “müeccel fayda” olarak nitelemiştir. Örneğin bkz. Kıyamet, 75/20-21.

⁵ el-Kuşeyrî, *Sahîhu Muslim* (Kahire: Dâru İyhâi'l-Kutubi'l-‘Arabiyye, 1431), birr, 30 (2608).

ecir alamayan kimsenin “Rakûb” sayılmaya layık olduğunu belirterek;⁶ başka bir deyişle, asıl üzülmeye gereken kimsenin, dünyevi nimetlerden mahrum kalan kimse değil de uhrevi nimetlerden mahrum kalan kimse olduğunu ifade ederek “Rakûb” kavramına uhrevi bir mana yüklemiş ve sahabeye, olaya farklı bir bakış açısıyla bakmayı öğretmiştir. Yine Hz. Peygamber, kesip etini dağıttığı kurbanla ilgili olarak Ayşe’ye (r.anha) “Ondan geriye ne kaldı?” diye sorması, Hz. Ayşe de “Ondan geriye yalnızca kürek kemiği kaldı” demiştir. Bunun üzerine Hz. Peygamber “Kürek kemiği dışında her şeyi kaldı” buyurmuştur.⁷ Yine başka bir hadislerinde müflisi, “Ümmetinden olan müflis kimse, kıyamet gününde namaz, oruç ve zekât amelleriyle gelir. Bununla birlikte birine hakaret etmiş, diğerine iftira atmış, birinin malını yemiş, diğerinin kanını akıtmış ve bir başkasını darp etmiş olur. Bu yüzden iyiliklerinden onların her birine verir. Üzerindeki haklar/borçlar bitmeden iyiliklerinin tükenmesi hâlinde onların/ alacaklıların günahlarından ona yüklenir. Sonra da cehenneme atılır”⁸ şeklinde tanımlamıştır. Bütün bunlar kelime ve kavramlara dinî bir anlam yüklediğinin göstergeleridir. Allah Resulü bu hadislerde sahabenin bakış açısını fani olandan baki olana⁹ yönlendirmiş, “müeccel olan ebedi faydanın, peşin olan geçici faydaya tercih edileceğini” açıkça ifade etmiştir.

Kur’ân ve sünnetin, yeni anlamlar kazandırdığı veya anlam kapsamını genişlettiği ve kendisi ile ilgili farklı bir bakış açısı kazandırdığı kavramlardan biri de “Ticaret” kavramıdır.

“Ticaret” lafzı, lügat açıdan “تَجَرَ يَتَجَرُ تَجْرًا وَتِجَارَةً” kökünden gelmekte ve “Alışveriş” anlamına gelmektedir. Cahiliyye döneminde içki alışverişinin yaygınlığı sebebiyle “Tacir” lafzı, özellikle içki satıcısı için kullanılmıştır.¹⁰ Araplar, “Tacir” lafzını “uzman, maharetli ve rayiç/revaçta olan” anlamında da kullanmışlardır. Buna göre “revaçta olan ve güzelliğinden dolayı hemen satılabilen deve” anlamında “نَاقَةٌ تَاجِرَةٌ” derler.¹¹

“Ticaret” kavramı, bir ayette iki defa olmakla birlikte Kur’ân’ın dokuz yerinde geçer.¹² Bunların üçünde “uhrevi ticaret” kastedilir.¹³ Diğer yerlerde ise “dünyevi

⁶ en-Nevevî, *el-Minhâc Şerhu Sahîhi Muslim b. Haccâc* (Beyrut: Dâru İhyâi’t-Turâsi’l-‘Arabî, 1392), 16/162.

⁷ et-Tirmizî, *Sunenu’t-Tirmizî* (Beyrut: Dâru’l-Garbi’l-İslâmî, 1998), “Ebvâbu Sıfati’l-Kiyâme”, 33 (2470). Tirmizî “Hadis sahihtir” demiştir.

⁸ Müslim, “Kitâbu’l-Birr”, 15 (2581).

⁹ Nahl, 16/96.

¹⁰ İbn Manzûr, *Lisânu’l-‘Arab* (Beyrut: Dâru Sâdır, 1414), “tcr”, (4/89); ez-Zebîdî, *Tâcu’l-‘Arûs min Cevâhiri’l-Kâmûs*, thk. Heyet (b.y.: Dâru’l-Hidâye, t.y.), “tcr”, 10/278.

¹¹ ez-Zemâşerî, *Esâsu’l-Belâğa*, ‘Uyûnu’s-Sûd (Beyrut: Dâru’l-Kutubi’l-‘İlmiyye, 1419/1998), “tcr”, 1/91; el-Ezherî, *Tehzîbu’l-Luğa*, (Beyrut: Dâru İhyâi’t-Turâsi’l-‘Arabî, 2001), “tcr”, 11/5.

¹² Bakara, 2/16, 282; Nisâ, 4/29; Tevbe, 9/24; Nûr, 24/37; Fâtır, 35/29; Saf, 61/10; Cum’a, 62/11 (2 defa).

ticaret” anlamında kullanılır. Bunun yanı sıra Kur’ân’da “uhrevi ticaret” ile ilgili ticari kavramlar da geçer. “Satmak veya satın almak (اشترأء/ بيع), bedel/karşılık (ثمن, اجر), kâr/ticari kazanç (ربح), fazlalık/kazanç (فضل), malın artması (ربا), kayıp/zarar (خسران), rehin (رهن), hesap (حساب), borç (قرض)” sözcükleri bu konuda örnek olarak verilebilir.¹⁴

Kur’ân’ın “Ticaret” kavramına kazandırdığı uhrevi boyutu anlamak ve onun uhrevi ticaret ile ilgili bakış açısını öğrenmek amacıyla söz konusu ticaretin konusu, taraflarını ve şartlarını detaylı bir şekilde incelemeye geçebiliriz.

1. UHREVİ TİCARETİN TARAFLARI VE KONUSU

Kur’ân’da “Allah’ın müminler ile uhrevi ticareti” ve “gayrimüslimlerin uhrevi ticareti” şeklinde iki türlü uhrevi ticaretten söz edilmektedir. Bu ticaretlerin tarafları ile konuları, birbirinden farklıdır. Dolayısıyla aralarındaki farklılara işaret edilerek ikisinin ayrı ayrı incelenmesi uygun olacaktır.

1.1. Müminlerin Uhrevi Ticareti ve Bu Ticaretin Konusu

Müminlerin uhrevi ticareti ile ilgili Kur’ân’da geçen en açık ayet, “Ey iman edenler! Sizi, elem verici azaptan kurtaracak bir ticareti size göstereyim mi?”¹⁵ ayetidir. Ayetin, sahabenin “Allah’a en çok sevimli gelen amelin ne olduğunu bilseydik, mutlaka onu yapardık” demesinden sonra mı nazil olduğu¹⁶ yoksa ayetin, doğrudan nazil olarak sahabenin dikkatini çekip onları bu ticareti öğrenmeye ve gereğini yerine getirmeye mi teşvik ettiği¹⁷ konusunda müfessirler arasında bir ihtilaf söz konusu olsa da her halükarda ayet, müminlerin dikkatini uhrevi bir ticaret yoluna çekmekte ve onları bu ticaretin konusunu öğrenmeye teşvik etmektedir.

Ayette söz konusu edilen ticaret sözleşmesinde satıcının kimliği ve bu sözleşmenin konusu ilgili ayet ile ondan sonra gelen ayetlerde açıklandığı hâlde müşterinin kimliğinden söz edilmemektedir. Bununla birlikte müşterinin bizzat Allah olduğunu, “Hiç şüphesiz Allah, müminlerden -karşılığında onlara mutlaka cenneti vermek üzere canlarını ve mallarını satın almıştır...”¹⁸ ayetinden anlıyoruz. Buna göre Allah, müminlere acı verici azaptan kurtuluşun yolunu gösteriyor ve onun ile müminlerin arasındaki bu sözleşmeye “Ticaret” adını veriyor. Zira maddi ticarete kâr-zarar söz konusu olduğu gibi bu ticarete de kâr ve zarar olasılıkları bulunmaktadır. Sözleşmenin şartlarına uyulduğu takdirde kâr elde edilir, onlara

¹³ Bakara, 2/16; Fâtır, 35/29; Saf, 61/10.

¹⁴ Kur’ân’ın ticaret dili ve kavramları hakkında daha geniş bilgi için bkz. Cengiz Güneş, “Kur’ân’ın Ticaret Dili ve Kavramları”, *Umde Dini Tetkikler Dergisi* 2/1 (Temmuz 2019), 103-120.

¹⁵ Saf, 61/10.

¹⁶ el-Kurtubî, *el-Câmi’u li-Ahkâmi’l-Kur’ân*, (Kahire: Dâru’l-Kutubi’l-Mısriyye, 1384/1964), 18/87; ed-Dımaşkî, *Tefsîru’l-Kur’âni’l-‘Azîm*, (b.y.: Dâru Taybe, 1420/1999), 8/112.

¹⁷ er-Râzî, *Tefsîru’l-Kur’âni’l-‘Azîm*, (Suudi Arabistan: Mektebetu Nizâr M. el-Bâz, 1419), 10/3354.

¹⁸ Tevbe, 9/111.

uyulmadığı takdirde ise zarar ile karşılaşılır. Yine tacir kimsenin, ticaret yoluyla fakirlikten kurtulduğu ve ihtiyaçlarını karşıladığı gibi mümin, ilgili sözleşmeye bağlı kalması durumunda acı verici bir azaptan kurtulacağı ve pek çok kazancı elde edeceği için bu sözleşme “Ticaret” diye adlandırılmıştır.¹⁹ Nitekim bu ticaretin önemini ve büyüklüğünü ifade etmek amacıyla “Ticaret” lafzı nekre bir şekilde kullanılmıştır.²⁰

Gerçekte müşteri, sahip olmadığı bir şeyi satın alır. Allah ise canların ve malların sahibi olduğu hâlde müminleri kendi yolunda çabalamaya ve cihat etmeye teşvik etmek amacıyla canlarını ve mallarını onlardan satın aldığını ifade etmiştir.²¹ Bu durumda onlara lütuf üstüne lütufta bulunmuştur.²² Onlardan onların sahip oldukları en değerli varlıklarını almış ve bunun karşılığında onlara, aldığından daha pahalısını vermiştir.

Allah ile mümin arasında yapılan bu ticaret, müminin tercihine bırakılmamıştır. Çünkü Allah, iman eden kimselere bu ticarete katılmaya yönelik herhangi bir teklif sunmaksızın doğrudan onlardan canlarını ve mallarını satın aldığını belirtmiştir. Dolayısıyla iman edenler, iman ettiklerini açıklar açıklamaz aslında bu sözleşmeyi kabul ettiklerini ifade etmiş olurlar.²³ Onların iman etmelerinden sonra Allah'ın emrettiğinden başkasını seçme hakları yoktur.²⁴ Zira Allah ile aralarındaki sözleşme, onların bütünüyle Allah'a teslim olmalarını gerektirmiştir.

Şartlarına uyulduğu takdirde müminin Allah ile yaptığı bu ticaretten zararlı çıkması kesinlikle söz konusu olamaz.²⁵ Zira Allah, insanların kendi aralarında yaptıkları dünyevi ticarete yaşanan durumların aksine ne yapmaya güç yetiremeyeceği bir şeyi vaat eder ne de sözünden döner. Bu yüzden Allah, müminlerin kendisiyle yaptıkları alışverişten dolayı sevinmeleri gerektiğini belirtmiştir.²⁶

Yüce Allah, müminin canını ve malını satın alması karşılığında ona pek çok şey vadetmiştir. Ona vadettiği şeylerin arasında uhrevi ve dünyevi bedeller söz

¹⁹ el-Cevzî, *Zâdu'l-Mesîr fî 'İlmi't-Tefsîr*, (Beyrut: Dâru'l-Kitâbi'l-'Arabî, 1422), 4/279; er-Râzî, *Mefâtîhu'l-Gayb* (Beyrut: Dâru İhyâi't-Turâsi'l-'Arabî, 1420), 29/531.

²⁰ el-Alûsî, *Rûhu'l-Me'ânî fî Tefsîri'l-Kur'ânî'l-'Azîmi ve's-Seb'i'l-Mesânî*, (Beyrut: Dâru'l-Kutubi'l-'İlmiyye, 1415), 14/283.

²¹ es-Semerkandî, *Bahru'l-'Ulûm* (b.y.: Dâru'l-Kutubi'l-'İlmiyye, 1413/1993), 2/89; el-Mâverdî, *en-Nuketü ve'l-'Uyûn*, (Beyrut: Dâru'l-Kutubi'l-'İlmiyye, t.y.), 2/406.

²² Ebû Muhammed Abdulhak b. Gâlib b. Atıyye, *el-Maharraru'l-Vecîz fî Tefsîri'l-Kitâbi'l-'Azîz*, (Beyrut: Dâru'l-Kutubi'l-'İlmiyye, 1422), 3/87.

²³ Rivayet edildiği üzere Hasan-ı Basrî, “Hayır vallahi yeryüzünde hiçbir mümin yoktur ki bu biatin kapsamı altına girmesin!” demiş, sonra da Tevbe suresinin 111.ayetini okumuştur. Bkz. İbn Ebî Hâtim, *Tefsîru'l-Kur'ânî'l-'Azîm*, 6/1886.

²⁴ Ahzâb, 33/36.

²⁵ Fâtır, 35/29.

²⁶ Tevbe, 9/111.

konusudur. Bununla birlikte Allah, müminin bakış açısını ve ilgisini ahiretteki yatırımına yönlendirmek amacıyla daha çok uhrevi karşılıklar üzerinde durmuştur. Bu karşılıkların başında ise cennet gelir. Allah ve Resulü, bu ticaretin bir karşılığı olarak pek çok yerde cenneti zikretmekle yetinir. Çünkü aslında cennet, nimetler yurdudur. Burada müminler, rahatlığa erecek, türlü nimetleri tadacak ve en önemlisi de rablerini görme²⁷ ve onun rızasını kazanma²⁸ şerefine nail olacaklardır. Kur'ân'da geçtiği gibi en güzel şekilde yaratılan²⁹ ve yaratılan varlıkların çoğuna üstün kılınan³⁰ "insan" cinsinin en şerefli olan mümin, sahip olduğu en kıymetli şeyler olan canını ve malını Allah'a satması sebebiyle Allah'ın en üstün nimetlerini hak etmiştir. O hâlde bu ticarete fıkıh usulünün "Karşılık, işlenen amelin cinsinden olur" şeklindeki meşhur kuralı geçerli olmuştur.³¹

Allah ile yaptığı ticaretin karşılığında mümine cennetin vaat edildiğini gözler önüne seren en önemli örneklerden biri, Tevbe suresinin 111. ayetinin kendisi sebebiyle indiği söylenen ve İslam'ın ilk yıllarında Nebî'nin Medineliler ile yaptığı akabe biatidir. Bu biat sırasında Medineliler, Allah Resulüne "Rabbin ve kendin için dilediğini şart koş" deyince Nebî, "Rabbim için; ona ibadet etmenizi ve hiçbir şeyi ona ortak koşmamanızı şart koşuyorum. Kendim için de; beni, canlarınızı ve mallarınızı kendisine karşı koruduğunuz her şeyden korumanızı şart koşuyorum" buyurdu. Medineliler, "Bunu yaptığımız takdirde bize ne var?" diye sorunca da "Cennet!" buyurdu. Bunun üzerine Medineliler, "Kazançlı bir alışveriş!" dedi.³² Bu olayda da görüldüğü gibi dünya hayatının merkezine uhrevi yatırımın yerleştirilmesi amacıyla biata katılanlara, cennetin dışında başka bir bedel vaat edilmedi. Sadece bu bedel bile onların söz konusu ticareti kabul etmesine yetmiştir. Görünürde onlar, her ne kadar Allah'ın elçisi ile sözleşmiş gibi gözükseler de işin özünde Allah ile ticaret

²⁷ Kıyamet, 75/22-23.

²⁸ Tevbe, 9/72.

²⁹ Tîn, 95/4.

³⁰ İsrâ, 17/70.

³¹ Kur'ân'da amel-karşılık arasındaki münasebeti hem iyilik-mükâfat hem de suç-ceza uyumunu üzerinden gösteren birçok örnek bulunmaktadır. Bkz. Ahmet S. Sıcak, "Suç-Ceza Uyumu Açısından Kur'ân'da "حَقَّ" Kökünün Kullanımı", 10. *Uluslararası Sosyal Bilimler ve Spor Kongresi*, ed. Ender Eyuboğlu – Sami Baskın (Rize: Saybilder Yayınları, 2018), 613-620.

³² et-Taberî, *Câmi'u'l-Beyân 'an Te'vili Âyi'l-Kur'ân*, thk. Abdullah et-Türkî (b.y.: Dâru Hicr, 1422/2001), 12/6. Allah, pek çok ayet ve hadiste müminlerin peygamberle veya diğer müminlerle olan ilişkilerini kendisi ile aralarında gerçekleşmiş olan bir ilişkiye benzetir. "Resûlullah'a itaat eden Allah'a itaat etmiş olur" (Nisâ, 4/80) ayeti ile "Kıyamet gününde Allah, 'Ey Âdemoğlu! Ben hasta oldum beni ziyaret etmedin!' buyuracak, kul da 'Ey Rabbim, sen âlemlerin rabbi olduğun hâlde ben seni nasıl ziyaret ederim?' diyecek, bunun üzerine Rab Teâlâ 'Bilmedin mi, falan kulum hastalandı. Fakat sen onu ziyaret etmedin, bilmiyor musun? Eğer onu ziyaret etseydin, yanında beni bulacaktın!' buyuracaktır..." hadisi buna örnek verilebilir. Müslim, birr, 13 (2569).

sözleşmesi yapmışlardır. Çünkü peygambere biat edenler, aslında Allah’a biat etmiş olurlar.³³

Allah, Saf suresindeki ayette cennetten başka bir şeyi daha vadedmiştir. O da acı verici azaptan kurtuluştur. Bu vadin, cennete giriş vaadiyle karıştırılmaması gerekir. Şöyle ki; cennete giren bir kimse, doğrudan cennete girmeyebilir. Cehennemde azabını çektikten sonra cennete girmiş olabilir. Bu durumda Allah, müminlere onları korkularından emin kılmayı ve isteklerini yerine getirmeyi vaat etmiş olmaktadır. Böylece üzüntüsüz mutluluğu ve korkusuz emniyeti onlara sağlamış olacaktır. Çünkü asıl mutluluk, korkulardan emin olunması ve isteklerin yerine getirilmesiyle gerçekleşir. Bu nedenle yüce Allah, Kur’ân’ın pek çok yerinde iman edip salih amel işleyenlere bir korkunun ve üzüntünün söz konusu olmayacağını belirtir.³⁴ Üzüntü mutluluğun, korku da emniyetin zıddıdır. Buna göre Allah, müminlere salt mutluluğu vadediyor.

Başka bir deyişle; asıl mutluluk, zararın giderilmesi ve faydanın elde edilmesiyle gerçekleşir. Yüce Allah, müminleri acı verici azaptan kurtararak ve onları cennete girdirerek bu mutluluğu onlara nasip edeceğini belirtmektedir. Kur’ân ve sünnet, emirlere uyulması ve yasaklardan kaçınılması durumunda çoğunlukla cennete girişi ve cehennemden kurtuluşu vaat eder. Sanki haramlardan kaçınmak, cehennemden kurtuluş; emirleri yerine getirmek de cennete giriş belgesi gibidir.

Allah, kendisiyle ticaret yapan müminlere günahlarının bağışlanmasını ve cennetteki konaklara yerleştirilmelerini de vaat ediyor.³⁵ Allah, “Eğer size yasaklanan büyük günahlardan kaçınırsanız sizin küçük günahlarınızı örteriz ve sizi değerli bir yere koyarız”³⁶ ayetinde de bu iki vaadi birlikte zikreder. Başka bir ayette de günahların bağışlanmasını ve acı verici azaptan kurtuluşu birlikte anar.³⁷

Müminin Allah ile yaptığı ticaret o kadar kârlı ki müminin işlemiş olup da “küfür ve şirk” gibi söz konusu ticaret sözleşmesinin iptal edilmesine neden olmayan günahlar, kimi zaman Allah’ın bağışlamasıyla,³⁸ kimi zaman kulun tövbe etmesiyle,³⁹ kimi zaman kötülükleri silen iyiliklerin işlenmesiyle,⁴⁰ kimi zaman kulun çektiği

³³ Fetih, 48/10.

³⁴ Bakara/62; A’râf, 7/35.

³⁵ Saf, 61/12.

³⁶ Nisâ, 4/31.

³⁷ Ahkâf, 46/31.

³⁸ Nisâ, 4/116.

³⁹ Mâide, 5/39; Furkân, 25/71.

⁴⁰ Hûd, 11/114.

sıkıntılar ve başına gelen musibetlerle⁴¹ bağışlanır.⁴² Hatta kimi zaman Allah, mümin kulun samimi bir şekilde tövbe edip kendini ıslah etmesi sebebiyle günahlarını bile iyiliklere çevirir ki “Ancak tövbe edip inanarak erdemli işler yapanın durumu başkadır; Allah böylelerinin kötü hallerini iyiye çevirecektir. Allah çok bağışlayıcı, çok merhametlidir” ayeti bunu ifade etmektedir.⁴³

Bu konuda Ebû Zer’in rivayet ettiği şu hadis çok dikkat çekicidir. Allah Resulü şöyle buyurmuştur: “Şüphesiz ki ben, cehennemden çıkacak en son cehennem ehlini ve cennete girecek en son cennet ehlini biliyorum. Bir adam getirilir. Allah, 'Büyük günahlarını gizleyin ve onu küçük günahlarından sorguya çekin!' buyurur. Bunun üzerine adama, 'Bir gün şunu, şunu ve şunu işledin. Başka bir gün de şunu, şunu ve şunu işledin!' denilir. O da 'Evet!' der ve bu günahların hiçbirini inkâr edemez. Büyük günahlarının ise kendisine arz edilmesinden endişe eder. Ardından ona, 'Her bir kötülüğe karşılık sana bir iyilik verilecektir!' denilir. Adam da 'Ey Rabbim! İşlemiş olup da burada göremediğim günahlarım da var' der.” Ardından Allah Resulü, azı dişleri görünecek şekilde güldü.⁴⁴ İbn Recep, bu hadisi zikrettikten sonra “Günahları yüzünden cehenneme girmekle cezalandırılan kimsenin kötülükleri iyiliklerle değiştirildiğine göre o zaman kötülükleri İslam ve samimi tövbe yoluyla silinen kimsenin kötülüklerinin iyiliklerle değiştirilmesi daha evladır. Çünkü kötülüklerin bu yolla silinmesi, ceza yoluyla silinmesinden daha çok Allah’a sevimli gelir” demiştir.⁴⁵

Borçları ve zararları, kâra dönüştürülen bir kimsenin yaptığı ticaret nasıl zararlı bir ticaret olabilir ki? Allah bu ticarete mümin kuluna nimetini tamamlıyor. Onu hem korktuklarından emin kılıyor, hem isteklerini yerine getiriyor hem de hatalarını bağışlıyor.

Şu durumun göz ardı edilmemesi gerekir: Allah, mümin kulunu nimetlere boğmaktadır. İlk önce ona yaşama hakkı tanıyarak ve ona mülk-mal vererek minnette bulunmuştur. Sonra da mümin kulun faydasına olacak şekilde onunla bir ticaret sözleşmesi yapmıştır. Hâlbuki bu ticaret, ne Allah’ın mülkünü ne Allah’ın izzetini artırır ne de Allah’ın böyle bir ticarete ihtiyacı vardır. Kulların, topluca Allah’a isyan

⁴¹ Buhârî, *Sahîhu'l-Buhârî*, (b.y.: Dâru Tavki'n-Necât, 1422), “Kitâbu'l-Merdâ”, 1 (5641); Müslim, *birr*, 14 (2573); Tirmizî, *cenâiz*, 1 (966); Ahmed b. Hanbel, *Müsned*, (b.y.: Müessesetu'r-Risâle, 1421/2001), 14/147 (8424), 17/226 (11141).

⁴² Bkz. Bu konuda daha fazla bilgi için bkz. el-Harrânî, *Mecmû'u'l-Fetâva*, (Medine: Mecme'u'l-Melik Fehd li-Tibâ'ati'l-Mushafî's-Şerîf, 1416/1995), 10/45; Harun Özçelik, “Hadislere Göre Günahların Bağışlanma Yolları I”, Atatürk Üniversitesi İlahiyat Fakültesi Dergisi 34 (Erzurum 2010), 141-164; Harun Özçelik, “Hadislere Göre Günahların Bağışlanma Yolları II”, Atatürk Üniversitesi İlahiyat Fakültesi Dergisi 35, (Erzurum 2011), 83-98.

⁴³ Furkân, 25/70.

⁴⁴ Müslim, *imân*, 84 (190)

⁴⁵ Zeynüddin Abdurrahman b. Ahmed b. Receb el-Hanbelî, *Câmi'u'l-'Ulûm ve'l-Hikem*, (Beyrut: Müessesetu'r-Risâle, 1422/2001), 1/299.

etmeleri veya hep birlikte Allah'a ibadet etmeleri onun mülkünü ne eksiltir ne de artırır.⁴⁶ Dolayısıyla aslında bu ticaretin kârı bütünüyle kula aittir. Esasen ticaret, tarafların bir alışverişinden ibarettir. Fakat mümin kulun Allah ile yaptığı bu ticarete yalnızca Allah'ın verşi bulunmaktadır, aslında onun alış sözü konusu değildir. Allah bütün bu nimetlerin yanı sıra mümin kulun günahlarını bağışlayarak, onu cehennem azabından koruyarak ve cennetindeki değerli köşklere yerleştirerek onun üzerindeki nimetlerini tamamlamıştır.

Allah'ın bu ticaret karşılığında mümin kuluna verdiği vaatler, uhrevi vaatlerden ibaret değildir. Bilakis Allah, mümin kuluna dünyevi vaatlerde de bulunmuştur. Bu dünyevi vaat, "Allah'tan gelen bir yardım ve yakın bir fetih"tir.⁴⁷ Görüldüğü üzere Allah, müminlerin ilgisini uhrevi yatırıma çekmek amacıyla ve uhrevi karşılığın dünyevi karşılıktan daha önemli olması hasebiyle ilk önce uhrevi vaadi zikretti,⁴⁸ sonra da bu ticaretin karşılığının bununla kısıtlı olmadığını ifade etmek gayesiyle müminlerin dünya hayatına da güzellikler vadedeceğini belirtmiştir. O hâlde bu ticaret, müminler için hem ahiret hem de dünya hayatları açısından kârlı bir ticarettir.

Müminler bu ticaretin şartlarına uydukları takdirde dünyanın hükümlerini elde ederler ve ahiretin köşklere yerleşirler. Bu, hem Allah'ın hem de onun elçisinin tekrarladığı bir vaadidir. Allah, elçisiyle gönderdiği dini üstün kılacağını,⁴⁹ güçsüz düşürülenleri önderler yapacağını,⁵⁰ elçileri ve müminleri düşmanlarına galip getireceğini⁵¹ ve onlara hem ahiret hem de dünya hayatlarında yardım edeceğini⁵² vadedmiştir. Bu vaadi de Kur'ân'ın yanı sıra Tevrât ve Zebur'da da verdiğini belirtmiştir.⁵³ Bununla birlikte söz konusu vaat, müminlerin ticaretin şartlarına uymaları durumunda geçerlidir. Allah bu vadin, onun huzuruna çıkmaktan korkan ve tehdidinden çekinen,⁵⁴ iman edip salih amel işleyen, hiçbir şeyi ortak koşmaksızın ona ibadet eden,⁵⁵ dinine yardım eden, namazı kılan, zekâtı veren ve iyiliği emredip

⁴⁶ Müslim, birr, 15 (2577).

⁴⁷ Saf, 61/13.

⁴⁸ Kuran'da *وَابْتَغِ فِيمَا آتَاكَ اللَّهُ الدَّارَ الْآخِرَةَ وَلَا تَنْسَ نَصِيبَكَ مِنَ الدُّنْيَا* "Allah'ın sana verdiği şeylerde ahiret yurdunu ara. Dünyadan da nasibini unutma." (Kasas 28/77) ayetinde dünyevî imkânların öncelikli olarak ahiret adına kullanılması tavsiye ve talep edilmiştir. Kasas suresinin 77. ayetinin günümüz ticaret hayatındaki yansımaları hakkında bkz. Necmettin Çalışkan, "Kuran'da Ticarî Ahlak Kuralları ve Günümüzdeki Yansımaları", Antakiyat Hatay Mustafa Kemal Üniversitesi İlahiyat Fakültesi Dergisi 1/1 (2018), 22-42.

⁴⁹ Fetih, 48/28.

⁵⁰ Kasas, 28/5.

⁵¹ Saffât, 37/171-173; Mücâdile, 58/21.

⁵² Mümin, 40/51.

⁵³ Enbiya, 21/105-106; Nur, 24/55.

⁵⁴ İbrahim, 14/13-14.

⁵⁵ Enbiya, 21/105-106; Nûr, 24/55.

kötülükten alıkoyan kimseler⁵⁶ için söz konusu olduğunu belirtmiştir. Buna göre Allah, bu şartlara uyanlara yardım edecek ve onlara yakın bir fetih nasip edecektir; bu şartlara uymayanlara ise yardım ve fetih söz konusu olmayacaktır.⁵⁷ Aynı şekilde Hz. Peygamber de zayıf düşürülen ve sıkıntı içinde bulunan sahabeye Şam, Fars, Yemen, Bizans ve Mısır topraklarının fethedileceğini vadetmiştir.⁵⁸

Allah ve Resulünün sahabeye vadettiği yardım ve fetih, sahabenin ilgili şartlara uyması sebebiyle gerçekleşmiştir. Dolayısıyla gerçekleşen yardım ve fetih, vaadin hak olduğunu göstermiş ve peygamberin bir mucizesi olmuştur.⁵⁹ Bununla birlikte bu dünyevi vaat, şartları yerine getiren bütün müminler için her zaman geçerlidir. Allah'ın kendisiyle ticaret yapan müminlere yönelik bu uhrevi ve dünyevi vaadi ve müjdesi, Allah'ın tebdil edilmeyen ve değiştirilmeyen kesin bir sözüdür.⁶⁰ Nitekim Allah, bu konuda şöyle buyurmuştur:

“Bilesiniz ki Allah dostlarına asla korku yoktur; onlar üzüntü de çekmeyecekler. Onlar ki, iman etmişler ve takvaya ermişlerdir, işte onlara hem bu dünya hayatında hem de ahirette müjdeler olsun! Allah'ın sözlerinde değişme olmaz; (öyleyse) en büyük kazanç budur.”⁶¹

Bu ayetlerde de görüldüğü üzere Allah, müminlerin bu ticaretle elde ettikleri kazancı “en büyük kazanç” olarak nitelemektedir. “En büyük kazanç” ifadesi, bu hâliyle Kur'an'ın 13 yerinde geçer. Bu ayetlerin 12'sinde en büyük kazanç, günahların bağışlanması, cehennem azabından kurtuluş, cennete giriş ve Allah'ın rızasına erişmek olarak açıklanır.⁶² Yunus suresindeki ayette ise en büyük kazanç, dünyevi ve uhrevi müjdelere erişmekle ilintilenir. Bu durum, uhrevi vaade daha çok önem verildiğini ve esas vaadin o vaat olduğunu, bununla birlikte ticaretin şartlarına uyulması hâlinde dünyevi vaadin de her zaman geçerli olduğunu, müminlerin Allah ile yaptıkları ticaretten ve her iki vaatten dolayı sevinmeleri gerektiğini, hem dünyevi hem de uhrevi müjdelerin en büyük kazancın kapsamına girdiğini⁶³ gösterir.

⁵⁶ Hac, 22/40-41; Muhammed, 47/7.

⁵⁷ eş-Şınkîfî, *Edvâu'l-Beyân fî İdâhi'l-Kur'âni bi'l-Kur'ân* (Beyrut: Dâru'l-Fikr, 1415/1995), 5/266.

⁵⁸ Buhârî, “Kitâbu Fedâili'l-Medîne”, 5 (1875); Müslim, “Kitâbu'l-Hac”, 90 (1388); Ahmed, *Müsned*, 30/635 (18694); en-Nesâî, *es-Sünenü's-Suğra*, (Halep: Mektebu'l-Matbû'âti'l-İslâmiyye, 1406/1986), “Kitâbu'l-Cihâd”, 42 (3176); en-Neysâbü'rî, *el-Müstedrek 'ala's-Sahihayn*, (Beyrut: Dâru'l-Kutubi'l-İlmiyye, 1411/1990), 2/603 (4032).

⁵⁹ el-Cessâs, *Ahkâmu'l-Kur'ân*, (Beyrut: Dâru İhyâi't-Turâsi'l-'Arabî, 1405), 5/335.

⁶⁰ İbn Kesîr, *Tefsîru'l-Kur'âni'l-'Azîm*, 4/281.

⁶¹ Yûnus, 10/62-64.

⁶² Bkz. Nisâ, 4/13, Mâide, 5/119, Tevbe, 9/72, 89, 100, 111; Saffât, 37/60; Mümin, 40/9; Duhân, 44/57; Hadîd, 57/12; Saf, 61/13; Teğâbun, 64/9.

⁶³ Taberî, *Câmi'u'l-Beyân*, 12/226.

Müminler, dünya hayatında Allah'ın müjdesine muhatap olsalar da dünyada sıkıntı çekebilir, üzücü olaylar ve korkular yaşayabilirler. Korkularından ve üzüntülerinden bütünüyle kurtulacakları yer, uhrevi müjdenin gerçekleşeceği yer olan cennettir. Bu yüzden asıl müjde, uhrevi müjdedir; asıl kurtuluş, uhrevi kurtuluştur ve asıl kazanç uhrevi kazançtır.

Müminin Allah ile yaptığı ticaret, satış ve alıştan ibaret değildir. Bilakis Allah, müminle borç/karz sözleşmesi de yapar. Allah, Kur'ân'ın altı yerinde karz-ı hasenden bahseder⁶⁴ ve müminlerin kendisine borç vermesini ister. Allah'ın hiç kimseye muhtaç olmayan zengin, kullar da her şeyleriyle ona muhtaç fakirler olmasına⁶⁵ rağmen Allah'ın kullardan borç talep etmesi, sözü ilgili anlamından farklı bir şekilde tahrif etmeye⁶⁶ alışık olan Yahudilerin taşkınlık yapmalarına ve “Ey Muhammed! Rabbin fakir düştü. Kullarından borç talep ediyor?” diyerek peygamberle alay etmelerine neden olur iken;⁶⁷ diğer taraftan Allah'ın uhrevi borç talebinde bulunduğunu kavrayan müminlerin Allah yolunda infakta bulunma yarışına girişmelerini sağlamıştır. “Kim Allah'a güzel bir borç verirse Allah da bunu kat kat fazlasıyla öder. Daraltan da genişleten de Allah'tır ve O'na döndürüleceksiniz”⁶⁸ ayetinin inişinden sonra Ebû Dahdah'ın içinde 600 hurma ağacının bulunduğu bahçesini Allah yolunda infak etmesi, buna verilebilecek en güzel örneklerden biridir.⁶⁹

Ayette geçen karz-ı hasenden maksadın hangi tür infak olduğu konusunda ihtilaf bulunsa da İbn Kesîr'in belirttiği gibi karz-ı hasen, farklı görüşlerde savunulan bütün infak türlerini kapsayan genel bir kavramdır. Buna göre halis bir niyetle ve sadık bir azimle Allah yolunda infakta bulunan her bir kişi, ayetin kapsamına girmektedir.⁷⁰

Allah, kendisine borç veren kimsenin ecrini kat kat vereceğini⁷¹ ve uğrunda verilen sadakaların mükâfatlarını artıracığını⁷² belirtmiştir. Hatta kimi yerlerde sadakanın mükâfatını onun yedi yüz katına ve daha fazlasına kadar çıkarabileceğini ifade etmiştir.⁷³

⁶⁴ Bakara, 2/245; Mâide, 5/12; Hadîd, 57/11, 18; Teğâbun, 64/17; Müzzemmil, 73/20.

⁶⁵ Muhammed, 47/38.

⁶⁶ Nisâ, 4/46.

⁶⁷ İbn Kesîr, *Tefsîru'l-Kur'âni'l-'Azîm*, 2/176.

⁶⁸ Bakara, 2/245.

⁶⁹ İbn Kesîr, *Tefsîru'l-Kur'âni'l-'Azîm*, 1/663; 8/14-15.

⁷⁰ İbn Kesîr, *Tefsîru'l-Kur'âni'l-'Azîm*, 8/14.

⁷¹ Hadîd, 57/11.

⁷² Bakara, 2/276.

⁷³ Bakara, 2/261.

1.2. Gayr-i Müslim'in Uhrevi Ticareti ve Bu Ticaretin Konusu

Kur'ân'da münafıkların ve kitap ehlinin de uhrevi ticaretinden söz edilir. Onların, hidayete karşılık sapıklığı,⁷⁴ ahirete karşılık dünya hayatını,⁷⁵ Allah'ın bağışlaması karşılığında azabı,⁷⁶ nefisleri karşılığında sihri⁷⁷ ve imanın karşılığında küfrü⁷⁸ satın aldıkları ifade edilir. Yine Allah'ın kitabını, Allah'a verdikleri sözleri ve ettikleri yeminleri az bir paha karşılığında sattıklarından bahsedilir.⁷⁹

Kimi zaman ise onların ilgili satın alma işlemini neyin karşılığında yaptıkları açıkça ifade edilmez. Örneğin yüce Allah şöyle buyurur: “Kendilerine kitaptan nasip verilenleri görmüyor musun? Sapkınlığı satın alıyorlar ve sizin de yoldan çıkmanızı istiyorlar.”⁸⁰ Bu ayette Allah, sapkınlığı neyin karşılığında satın aldıklarından söz etmese de başka bir ayette onu hidayetin karşılığında satın aldıklarını belirtir.

Görüldüğü üzere gayrimüslimler, her zaman kendilerine dünya ve ahirette fayda sağlayacak şeylerin karşılığında, kendilerine her iki cihanda zarar veren şeyleri satın alıyorlar. Bu açıdan onların ticareti, müminlerin ticaretinden tamamen farklıdır. Müminler, hidayeti sapıklığa tercih ederken inkârcılar, sapıklığı hidayete tercih ederler. Müminler, ahiret hayatını dünya hayatına tercih ederken inkârcılar, dünya hayatını ahirete tercih ederler. Buna göre müminlerin uhrevi ticareti ile inkârcıların uhrevi ticareti birbirinden farklı olmaktadır.

İnkârcıların uhrevi ticareti ile ilgili dikkat çeken noktalardan biri de onların söz konusu ticaretlerini kiminle yaptıklarından söz edilmemesidir. Müminlerin ticaretlerini Allah ile yaptıkları açıkça ifade edilirken inkârcıların bu ticaret ilişkisini kiminle kurduklarından bahsedilmez. Bunun ise pek çok nedeni olabilir:

Kurallarına uyarak Allah ile ticaret yapmaları durumunda kârlı bir ticaret yapmış olacaklardı. Ama ticaretlerinde zarar ettiklerine göre o hâlde Allah ile yapılan bu ticareten ya yüz çevirmişlerdir ya da onun kurallarına uymayıp ilgili sözleşmeyi feshetmişlerdir. Zira bilindiği üzere münafıklar, İbn Kesîr'in de belirttiği gibi birçok sınıftan oluşuyorlardı.⁸¹ Kimisi “Şöyle ki, onlar (ilk önce) inandılar sonra da inkâr ettiler; bu yüzden kalpleri mühürlenmiştir; artık anlayıp kavrayamazlar”⁸² ayetinde geçtiği gibi ilk önce iman etmişti, sonra da inkâra kaçmıştı. Kimisi de Allah'ın

⁷⁴ Bakara, 2/16.

⁷⁵ Bakara, 2/86.

⁷⁶ Bakara, 2/175.

⁷⁷ Bakara, 2/102.

⁷⁸ Âl-i 'İmrân, 3/177.

⁷⁹ Bakara, 2/174; Âl-i 'İmrân, 3/77.

⁸⁰ Nisâ, 4/44.

⁸¹ İbn Kesîr, *Tefsîru'l-Kur'âni'l-'Azîm*, 1/186.

⁸² Münâfikûn, 63/3.

kendisine doğru yolu göstermesinden sonra sapıklığı/körlüğü hidayete tercih etmişti. Nitekim Allah Teâlâ, “Semûd kavmine gelince, onlara doğru yolu gösterdik ama körlüğü doğru yolu görmeye tercih ettiler”⁸³ buyurmuştur. Bu yüzden söz konusu iki grup da sonuçta Allah ile ticaret yapmamış oldu. Dolayısıyla söz konusu ticaretin Allah’a nispet edilmemesi uygun olmuştur.

Kitap ehli olan İsrâiloğulları’nın Allah ile yaptıkları sözleşmelere muhalefet etmelerinden ve Allah’ın kitabını az bir paha karşılığında satmalarından bahseden ayetler, bu konuyu daha çok açığa kavuşturur. Şöyle ki; yüce Allah, onlarla da sözleşmeler yapmıştı. Bunlardan birinde Allah, onlara bazı şeyleri şart koşmakla birlikte onlarla borç sözleşmesi de yapmış ve şöyle buyurmuştu: “Ben sizinle beraberim. Eğer namazı dosdoğru kıırsanız, zekâtı verirsiniz, peygamberlerime iman eder ve onları desteklerseniz, bir de Allah’a güzel bir borç verirsiniz andolsun ki sizin günahlarınızı örterim ve sizi mutlaka altından ırmaklar akan cennetlere koyarım. Artık bundan sonra içinizden kim inkâr ederse kesinlikle doğru yoldan sapmış olur.”⁸⁴

Ayette görüldüğü üzere Allah, Muhammed ümmetinin müminleri ile bir borç sözleşmesi yaptığı gibi onlarla da bir borç sözleşmesi yapmış⁸⁵ ve onlara diğerlerine vadettiği nimetleri ve güzellikleri vadetmiştir. Fakat onlar, Allah ile yaptıkları sözleşmeyi bozdular ve Allah’ın cezasına müstahak oldular.⁸⁶

İnkârcıların Allah ile yaptıkları sözleşmeyi bozmalarının veya Allah ile sözleşme yapmaktan yüz çevirmelerinin yanı sıra şeytan ile ticaret yapmış olmaları uzak bir ihtimal değildir. Nitekim Nebî , “Bütün insanlar sabahladıklarında nefislerini satarlar, kimisi onu azat eder, kimisi de onu helak eder”⁸⁷ buyurmuştur. Dikkat edilirse hadiste “bütün insanlar” ifadesi geçmektedir. Buna göre bütün insanlar, uhrevi bir ticarete muhataptır. Müminler, canlarını/nefislerini Allah’a satarlar ve bu ticaretlerinden kârlı çıkarlar. Böylece kendilerini cehennem azabından azat edip kurtarırlar. İnkârcılar ise kendilerini Allah’tan başkasına; yani şeytana satarlar ve böylece kendilerini azaba maruz bırakıp helak ederler.⁸⁸

Bu bağlamda Allah Resulü, insanların Allah’ın azabıyla karşı karşıya olduğunu ifade ederek herkesin kendisini Allah’ın azabından kurtarmak amacıyla Müslüman olması gerektiğini, yakın akrabalarına yönelik yaptığı ilk davette şu sözleriyle belirtmiştir: “Ey Abdumena! Nefislerinizi Allah’tan satın alın. Ey Abdulmuttalib

⁸³ Fussilet, 41/17.

⁸⁴ Mâide, 5/12.

⁸⁵ Bu durum, onların Allah’ın müminlerden güzel borç istemesine karşı çıkmalarının hasetlerinden ve küfürde inat etmelerinden kaynaklandığını gösterir.

⁸⁶ Mâide, 5/13.

⁸⁷ Müslim, “Kitâbu’t-Tahâra”, 1 (223); el-Kazvîni, *Sunenu İbni Mâce*, (b.y.: Dâru’r-Risâleti’l-‘Âlemiyye, 1430/2009), “Ebvâbu’t-Tahâratı ve Suneniâ”, 5 (280).

⁸⁸ Safâ el-‘Adevî, *İhdâu’d-Dibâce bi-Şerhi Suneni İbni Mâce* (b.y.: Dâru’l-Yakîn, t.y.), 1/173.

oğulları! Nefislerinizi Allah'tan satın alın. Ey Zübeyr b. Avvâm'ın annesi ve Allah Resulünün halası, ey Muhammed'in kızı Fatıma! Siz ikiniz de nefislerinizi Allah'tan satın alın..."

Dikkat edildiği üzere bu hadiste söz konusu edilen ticarete satıcı, Allah'tır; müşteri de insandır. Hadiste "nefisler" sahiplerine izafet edilmiştir. Bu durumda müşteri, aslında cehennem azabı için esir edilmiş olan nefisini satın almaya ve onu azat etmeye davet edilmiştir. Allah'ın küfür üzere olan bir kimse ile yaptığı ticarete Allah'ın "satıcı" ve kâfirin de "müşteri" sayılması, müşterinin malını kurtarma isteğinin gayrete gelmeye teşvik edilmesi açısından önemlidir. Buna göre Allah Resulü, İbn Hacer'in dediği gibi sanki "Müslüman olun, azaptan selamette olun" demiş gibidir. İbn Hacer, "İşte bu, bir alışverişe benzemiş olur. Sanki onlar Allah'a itaati, kurtuluşun bedeli saymışlardır" demiştir.⁸⁹

O hâlde uhrevi ticaretin "satıcı" ve "müşteri" kimlikleri ile ilgili şöyle denilebilir: Nefisler, Allah katında cehennem azabıyla karşı karşıya kalan esirler gibidir. Şahıs, Allah ile ticaret sözleşmesi yapıp da Müslüman olduğunda kendi nefisini Allah'tan satın almış ve kendini cehennem azabından kurtarmış olur. Ardından Allah, iman eden bu şahıstan cennet karşılığında canını ve malını satın alır. Buna göre ilk ticaret sözleşmesinde satıcı Allah, müşteri ise kuldur. İkincisinde ise satıcı mümin, müşteri ise Allah'tır.⁹⁰ İnkârcılar ise cehennem azabından kurtulmak için nefislerini Allah'tan satın almadıklarında aslında kendilerini şeytana satmış olurlar. İnkârcılar, Allah dışında şeytanı dost edinirler, o da onlara vaatlerde bulunur ve boş ümitler verir.⁹¹ Onlar da ona uyararak sapıklığa düşmeyi ve hüsrana uğramayı hak ederler:

"O, bir grubu doğru yola iletti, bir grup da sapıklığa müstahak oldu. Çünkü onlar Allah'ı bırakıp şeytanları kendilerine dost edindiler. Böyle iken kendilerinin doğru yolda olduklarını sanıyorlar."⁹²

Allah'ın müminlere vaatlerde bulunduğu gibi şeytan da inkârcılara vaatlerde bulunur. İnkârcılar da Allah'ın hidayetini verip şeytanın sapıklığını alırlar ve şeytanın süslemesi sebebiyle kendilerini doğru yolda zannederler. Nitekim şeytan, Hz. Âdem'i kurduğu tuzağa düşürdüktan sonra Allah'ın huzurunda insanlara boş ümitler vereceğini ve onlara vaatlerde bulunacağını açıkça söylemiştir.⁹³ Allah da onun aldattığı kimselerle birlikte cehenneme girdiğinde onlara bunu şu sözleriyle itiraf edeceğini belirtmiştir:

⁸⁹ el-'Askalânî, *Fethu'l-Bârî Şerhu Sahîhi'l-Buhârî* (Beyrut: Dâru'l-Ma'rife, 1379), 8/503.

⁹⁰ Ya da sözleşmenin tek bir sözleşme olduğu, bakış açısına göre de "satıcı" ve "müşteri"nin kimliklerinin farklılık arz ettiği söylenebilir.

⁹¹ Nisâ, 4/119-120.

⁹² A'râf, 7/30.

⁹³ A'râf, 7/119-120; İsrâ, 17/64.

“Allah’ın hükmü yerine getirilince şeytan şöyle der: ‘Şüphesiz Allah size gerçek bir vaatte bulunmuştu; ben de size bir söz verdim ama yalancı çıktım. Aslında benim sizi zorlayacak gücüm yoktu; benim yaptığım size çağrıda bulunmaktan ibaretti; siz de benim çağrıma uydunuz. O halde beni kınamayın, kendinizi kınayın. Ne ben sizi kurtarabilirim ne de siz beni kurtarabilirsiniz. Ben daha önce, beni Allah’a ortak koşmanızı kabul etmemiştim.’ Doğrusu zalimler için elem verici bir azap vardır.”⁹⁴

Bütün bunlardan dolayı müminler, Allah’ın kendilerine verdiği vaadin hak olduğunu gördüklerinde ve onunla yaptıkları ticaretten kârlı çıktıklarını anladıklarında “Bizi buna ulaştıran Allah'a hamd olsun. Eğer Allah bize hidayet vermeseydi doğruya ermeyecektik. Andolsun, Rabbimizin elçileri hak ile geldiler”⁹⁵ diyeceklerdir. Bunun aksine olarak inkârcılar, ticaretlerinde kâr etmediklerinin ve doğru yolda olmadıklarının farkına varacaklardır.⁹⁶ Bu açıdan Allah, müminlerin cehennemden kurtulup cennete girmelerini “en büyük kazanç” olarak adlandırmıştır. İnkârcıların uğradıkları sonu ise “apaçık kayıp/hüsran”⁹⁷ olarak isimlendirmiştir. Zira asıl kazanç, uhrevi kazançtır; asıl kayıp da uhrevi kayıptır.

Şeytanın kendisiyle ticaret yapan inkârcılara sahte güzellikler vadetmesine karşılık Allah, hidayeti bırakıp sapıklığı satın alan bu kimselere, müminlere vadettiği güzelliklerin aksine kötü şeyler vadetmiştir. Bilindiği üzere Allah, müminlerle yaptığı ticaretin onları acı verici bir azaptan kurtaracağını vadetmiştir. Dolayısıyla Allah ile söz konusu ticaret sözleşmesini yapmayan veya yapıp da buna uymayanların varacakların yerin acı verici bir azap olacağı dolaylı olarak anlaşılmaktadır. Bununla birlikte Allah, inkârcılara yönelik bu vaadini açıkça da ifade etmiştir:

“İman karşılığında küfrü satın alanlar, şüphesiz Allah’a bir zarar veremeyeceklerdir. Onlar için elem verici bir azap vardır.”⁹⁸

Pek çok ayette Allah, inkârcıların yaptıkları ticaretin ne kadar kötü olduğundan söz etmiş, bundan dolayı onların Allah’ın gazabına uğrayacaklarını, ahiretten bir nasiplerinin olmayacağını, alçaltıcı ve acı verici bir azaba maruz kalacaklarını, azabın kendileri için hafifletilmeyeceğini ve kendilerine yardım edilmeyeceğini, onlarla konuşmayacağını, onlara bakmayacağını ve onları arındırmayacağını belirtmiştir.⁹⁹

⁹⁴ İbrahim, 14/22.

⁹⁵ A’râf, 7/43.

⁹⁶ Bakara, 2/16.

⁹⁷ A’râf, 7/119; Zümer, 39/15.

⁹⁸ Âl-i ‘İmrân, 3/177.

⁹⁹ Bakara, 2/86, 90, 102, 174; Âl-i ‘İmrân, 3/77, 187; Tevbe, 9/9.

2. ALLAH İLE MÜMİNİN ARASINDAKİ TİCARETİN TEMEL ŞARTLARI

Yüce Allah müminleri, kendilerini acı verici bir azaptan kurtaracak ve cennete girip nimetler içinde yaşamalarını sağlayacak uhrevi ticarete davet ettiğinde onun bazı şartlarını belirtmiş ve müminlerin bazı özelliklerini zikretmiştir. Söz konusu ticaretin, zarar içermeyen kârlı bir ticaret olabilmesi için zikredilen şartların bilinmesi ve onlara uyulması önem arz eder. Bu bağlamda ilgili şartları şu şekilde sıralayabiliriz:

2.1. İman

Allah Teâlâ, Saf suresinde “Ey iman edenler! Sizi, elem verici azaptan kurtaracak bir ticareti size göstereyim mi?”¹⁰⁰ diye buyurduğunda dolaylı bir yolla söz konusu ticaretin sadece iman edenlere has olduğunu belirtmiş olmaktadır. Nitekim bundan sonraki ayette de “Allah’a ve Resulüne iman edersiniz...”¹⁰¹ buyurarak bu durumu açıkça ortaya koymaktadır. Buna göre bir kimsenin acı verici azaptan kurtulmasının en temel şartı, iman etmesidir. Ancak iman sahibi olan kimse, zarar etmeyen bir ticareti umabilir. İnkârcıların ticareti ise bütünüyle ziyandır ve kârsızdır.

İman ise lügavi açıdan yalanlamanın karşıtı olarak “doğrulamak” anlamına gelir.¹⁰² İstîlâhî açıdan ise iman, bir görüşe göre –ki biz de bu görüşü tercih ediyoruz– “kalple tasdik, dil ile ikrar ve organlarla amel etmeyi” ifade eder.¹⁰³ İmanın şubeleri vardır. Dolayısıyla keyfiyet olarak itaatle artar ve isyanla eksilir. İtaati daha fazla olan mümin, itaati ondan daha az olan müminden daha çok iman sahibi olur.¹⁰⁴ Allah’ın, “Allah imanınızı asla zayi edecek değildir”¹⁰⁵ ayetinde “namaz” için “iman” lafzını kullanması ve birçok ayette “iman edenlerin de imanları artsın...”¹⁰⁶ diye buyurması, Nebî’nin de “İman, yetmiş küsur şubedir. En üstünü 'Allah'tan başka ilah yoktur' sözüdür, en düşüğü de yoldan eziyet veren şeyin kaldırılmasıdır. Hayâ da imandandır”¹⁰⁷ buyurması, burada zikrettiklerimizin birer delilidir.

“Allah’a ve Resulüne iman edersiniz...” ayetinde Allah’a iman ile birlikte sadece Resule imandan söz edilmesi, “meleklerle iman, ahiret gününe iman...” gibi imanın içerdiği şartların söz konusu ticaret için gerekli olmadığı anlamına gelmez. Bilakis

¹⁰⁰ Saf, 61/10.

¹⁰¹ Saf, 61/11.

¹⁰² İbn Manzûr, *Lisânu'l-‘Arab*, 13/21.

¹⁰³ el-Herevî, *Kitâbu'l-İmân*, (b.y.: Mektebetu'l-Me‘ârif, 1421/2000), 10.

¹⁰⁴ el-Eş‘arî, *el-İbâne ‘an Usûli'd-Diyâne*, (Kahire: Dâru'l-Ensâr, 1397), 27; el-Müzenî, *Şerhu's-Sunne*, thk. Cemâl ‘Azzûn (Suudi Arabistan: Mektebetu'l-Gurabâi'l-Eseriyye, 1415/1995), 77-78; Ebû Bekir Ahmed b. İbrahim el-İsmâ‘îlî, *İ’tikâdu Eimmeti'l-Hadîs*, (Riyâd: Dâru'l-‘Âsime, 1412), 63-64; el-Makdisî, *Lum‘atu'l-İ’tikâd*, (Suudi Arabistan: y.y., 1420/2000), 26.

¹⁰⁵ Bakara, 2/143.

¹⁰⁶ Müddessir, 74/31.

¹⁰⁷ Ahmed, Müsned, 15/212 (9361); Buhârî, imân, 2 (9); Müslim, imân, 12 (35); İbn Mâce, “Ebvâbu’s-Sunne”, 9 (57); Nesâî, imân ve şerâi’ihi, 16 (5005); es-Sicistânî, *Sunenu Ebî Dâvud*, (b.y.: Dâru’r-Risâleti'l-‘Âlemiyye, 1430/2009), “Kitâbu’s-Sunne”, 15 (4676).

Allah, işlediği konunun gereği olarak kimi zaman ilgili konunun en çok ilişkili olduğu iman şartını zikreder. Burada da şöyle bir durum söz konusudur: Kitap ehli ile müşriklerin imanın şartları arasından reddettikleri en temel şart, “Muhammed’in Allah’ın elçisi olduğuna iman etme” şartıdır.¹⁰⁸ Bu şartı kabul etmedikleri takdirde Allah ile uhrevi bir ticaret sözleşmesi yapma şerefine nail olamazlar. İşte uhrevi ticaret açısından bu iman şartının önemli olmasından dolayı Allah, onu kendine iman ile birlikte zikretmiş olabilir.

Allah, hem kendisine hem kendisinin gönderdiği elçiye hem de elçisinin getirdiği vahye iman etmeyi, kârlı uhrevi ticaretin ilk şartı saymıştır. Buna göre kitap ehli ve müşrikler ile birlikte bütün inkârcılar, bu ticaret sözleşmesinin dışında kalmaktadır. Ancak müminler, acı verici azaptan kurtulabilecek ve cennete girebileceklerdir.

Allah’a iman, Allah’ın varlığına inanma, Allah’ı rububiyet, ulûhiyet ve “isimleri ve sıfatları” açısından birleme anlamına gelir.¹⁰⁹ Buna göre müminin Allah’ın varlığına ve onun rab olduğuna inanması yeterli değildir. Zira müşrikler de Allah’ın var olduğuna, onun her şeyin yaratıcısı ve maliki/sahibi olduğuna, rızık veren olduğuna, öldürüp dirilttiğine ve kâinatı idare edip yönettiğine inanıyorlardı. Nitekim Allah Teâlâ şöyle buyurmaktadır:

“De ki: 'Göklerden ve yerden sizlere rızık veren kimdir? Kulaklara ve gözlere malik olan kimdir? Diriyi ölüden çıkaran ve ölüyü diriden çıkaran kimdir? Ve işleri evirip çeviren kimdir?' Onlar: 'Allah' diyeceklerdir. Öyleyse de ki: Peki siz yine de korkup sakınmayacak mısınız?’¹¹⁰

Bu ayette Allah, rububiyete özgü olan sıfatlarından söz etmekte ve müşriklerin içinde buldukları çelişkiyi ortaya koymak amacıyla müşriklere, bu sıfatlara sahip olan zatın kim olduğunu sormaktadır. Onlar da bu sıfatlara sahip olan zatın “Allah” olduğunu itiraf etmektedirler. Böylece söz konusu açıdan rububiyetin ve ilgili sıfatların Allah’a özgü olduğunu kabul etmektedirler. Ardından Allah, bütün bunları bilmelerine ve kabul etmelerine rağmen rububiyet ve ulûhiyette kendisine başkalarını ortak koşmalarına itiraz etmekte ve onları, bu şirklerinden sakınmaya

¹⁰⁸ İslam kelamcıları peygamberliğin Allah ile kul arasındaki ilişkinin düzenlenmesi noktasında görevli olduklarını peygamberliğin imkân ve gerekliliği açısından değerlendirmişlerdir. Bireysel ve toplumsal düzlemde peygamberlik, mükellefiyet olgusunun sağlanması ve ihtiyaçların tesis edilmesi bakımından Allah’ın bir lütfu ve hikmetinin açık bir göstergesidir. Geniş bilgi için bkz. Yusuf Okşar, *Peygamberlik Olgusu* (Ankara: Nobel Yayıncılık 2021), 136-154.

¹⁰⁹ el-Hanefî, *Şerhu'l-‘Akîdeti't-Tahaviyye*, (Beyrut: Muessesetu'r-Risâle, 1417/1997), 1/24; Taberî, *Câmi'u'l-Beyân*, 16/286; Mâturîdî, *et-Tevhîd*, (İskenderiye: Dâru'l-Cemâ'âti'l-Mısriyye, t.y.), 221.

¹¹⁰ Yûnus, 10/31.

davet etmektedir.¹¹¹ Allah bu ayette, rububiyet tevhidini ulûhiyet tevhidine delil getirmektedir.¹¹²

Allah'ın hem rububiyeti hem de ulûhiyeti ile ilişkili olan isim ve sıfatlar açısından Allah'ı birlemek de Allah'a imanın kapsamına girer. Nitekim müşrikler, bu konuda da Allah'a ortak koşuyorlardı. Onlar putlarına, "Allah" isminden "Lât" ismini ve "Aziz" isminden "Uzza" ismini türetilmişlerdi.¹¹³ Bu yüzden Allah Teâlâ, en güzel isimlerin¹¹⁴ ve en yüce sıfatların¹¹⁵ kendisine ait olduğunu belirterek ve müşriklerin söz konusu şirklerine dikkat çekerek şöyle buyurmaktadır:

"En güzel isimler Allah'ındır; bu güzel isimlerle O'na dua edin, O'nun isimleri hakkında doğru inançtan sapanları kendi başlarına bırakın. Onlar yaptıklarının cezasını çekecekler!"¹¹⁶

Uhrevi ticaretin birinci şartının ikinci yarısı olan Resule iman da Resulün Allah'tan getirdiği her şeyin doğru olduğuna inanmayı ve ona itaat etmeyi, onun emrettiklerine uymayı ve yasaklarından kaçınmayı gerektirir. Nitekim yüce Allah, her elçiyi ancak kendisine itaat edilmesi için gönderdiğini belirtmiş¹¹⁷ ve elçiye yapılan itaatin kendisine yapılan itaat gibi olduğunu ifade etmiştir.¹¹⁸ Bu durumda İslam davetinin kendilerine ulaştığı hâlde Muhammed'in Allah'ın elçisi olduğuna inanmayan ve ona tabi olmayan kitap ehli, ayette zikredilen uhrevi ticaretin tarafı olamaz. Bilakis Allah'a iman etmekle birlikte Muhammedî risalete iman etmeyen kitap ehlinin cennete değil de cehenneme gireceğini ifade eden açık ayetlerin¹¹⁹ yanı sıra Müslim'de geçen "Muhammed'in canı elinde olana yemin olsun ki Yahudi olsun veya Hıristiyan olsun, bu ümmetten olup da benim risaletimi işittiği hâlde benimle gönderilen vahye iman etmeden ölen kimse, mutlaka cehennem ashabından olur"¹²⁰ hadisi de Muhammedî risalete iman etmeyen kitap ehlinin durumunu ortaya koymaktadır. Dolayısıyla kârlı uhrevi ticaret açısından dinler arası diyalog kurma adına "bütün elçilere iman" şartının görmezden gelinmesinin veya ihmal edilmesinin, "cehennem azabından korunmayı ve cennete girişi" sağlamasını bırakın; bu durum, kârlı uhrevi ticaretin tarafı olmaya bile bir engel teşkil etmektedir.

¹¹¹ Taberî, *Câmi'u'l-Beyân*, 12/176; Mâturidî, *Te'vilâtu Ehli's-Sunne*, (Beyrut: Dâru'l-Kutubi'l-İlmiyye, 1426/2005), 6/38-39; Ebû Abdullah Mahmûd b. Abdullah el-Mürri, *Tefsîru'l-Kur'âni'l-'Azîz*, (Kahire: el-Fârûk el-Hadîse, 1423/2002), 2/255.

¹¹² İbn Kesîr, *Tefsîru'l-Kur'âni'l-'Azîm*, 4/266.

¹¹³ Taberî, *Câmi'u'l-Beyân*, 10/596.

¹¹⁴ İsrâ, 17/110; Tâhâ, 20/8; Haşr, 59/24.

¹¹⁵ Nahl, 16/60.

¹¹⁶ A'râf, 7/180.

¹¹⁷ Nisâ, 4/64.

¹¹⁸ Nisâ, 4/80.

¹¹⁹ Nisâ, 4/115, 150-151.

¹²⁰ Müslim, imân, 70 (153).

2.2. Allah Yolunda Can ve Mal Yoluyla Cihat Etmek

Uhrevi ticaretin ikinci şartı, can ve mal yoluyla Allah yolunda cihat etmektir. Her ne kadar “cihat” sözcüğü, “mücadele etmek, çaba sarf etmek” gibi anlamlara gelse de aslında burada geçen “can ile cihat” şartı ile “Allah yolunda savaşmak” kastedilmiştir. Zira “savaşmak” ifadesi, Allah’ın müminlerin canlarını ve mallarını cennet karşılığında satın aldığı ifade eden Tevbe suresindeki ayette açıkça geçmektedir.¹²¹ İkinci şart olarak cihattan söz edilmesi de cihadın dinin zirvesi olmasından dolayıdır. Nitekim Nebî “İşin başı İslam, direği namaz ve zirve noktası da cihattır” buyurmuştur.¹²² Böylece uhrevi ticaret açısından Allah’ın, Saf suresindeki ayette işin/dinin başını ve zirvesini saymış olduğunu anlıyoruz.¹²³

Bir şahsın, sevdiği pahalı bir malı satın alması için harekete geçmesi ve çok çalışması elzemdir. Onun, o pahalı malı elde etmeyi istemesine rağmen bu amaç için hiçbir şey yapmaması onun samimiyetsizliğini gösterir. Zira sevgi ve istek, emek gerektirir.¹²⁴ Aynı şekilde cennet, Allah’ın satışa çıkardığı pahalı malıdır. Dolayısıyla ona talip olanların ellerinden geleni yapmaları kaçınılmazdır. Nitekim Allah Resulü, bu duruma dikkat çekerek “Hedefe varamamaktan korkan kimse, gece vakti yola çıkar. Geceleyin yürüyen/yolculuğa çıkan kimse, konağına varır. Dikkat edin! Allah’ın satışa çıkardığı malı pahalıdır. Dikkat edin! Allah’ın satışa çıkardığı malı cennettir” buyurmuştur.¹²⁵

Dinin zirvesine çıkarak Allah’ın pahalı malı olan cennete girmek ve onun acı verici cehennem azabından kurtulmak, kolay bir iş değildir. Bu uğurda mümin, kimi zaman canından kimi zaman da malından feragat edebilecek seviyeye gelebilir. Bu yüzden Allah, müminden hem canını hem de malını satın alarak aslında onları garanti altına almıştır. Şöyle ki; Allah, “Allah’ın sözü” en yüce olsun diye savaşan, yoldaki bütün zorluklara direnen, yorgunluklar, sıkıntılar ve acılar çeken ve sonunda da bu uğurda canını veren mümine, canını vermesinden itibaren içinde nimetler dolu çok güzel bir hayat yaşatacağını vadedmiştir. Öyle ki Allah yolunda öldürülen şehide, yaşadığı bu güzel hayattan dolayı “öldü” bile denilemez. Bilakis o, Allah katında gördüğü ikramdan ve nimetlerden dolayı dünyaya dönüp tekrar öldürülmeyi temenni edecektir. O hâlde şehit, aslında “ölmez”, yeni doğar. Allah, müminin verdiği sadakaları da zayi etmez, onları çoğaltır. Hatta onları yedi yüz katına bile çıkarır.

¹²¹ Tevbe, 9/111.

¹²² Ahmed, *Müsned*, 36/345 (22016); İbn Mâce, *fiten*, 12 (3973); Tirmizî, *imân*, 8 (2616). Tirmizî, “Hadis, hasen sahihtir” demiştir.

¹²³ “İslam” veya “İman” sözcükleri, tek başlarına kullanıldıklarında aynı anlamı, birlikte kullanıldıklarında ise “İslam”, dinin dış boyutunu, “İman” da iç boyutunu ifade eder. Bkz. İbn Teymiyye, *Mecmû’u’l-Fetâva*, 13/7-15.

¹²⁴ Bu anlamda Âl-i ‘İmrân suresinin 31. ayetinin tefsirine başvurulabilir.

¹²⁵ Tirmizî, *Sıfatı’l-Kıyâme*, 18 (2450). Tirmizî, “Hadis hasen gariptir. Onun, yalnızca Ebu’n-Nadr yoluyla gelen rivayetini biliyoruz” demiştir. Elbânî ise eserin farklı bir baskısında hadisi sahih saymıştır.

İslam tarihi, uhrevi ticaretin bu ikinci şartının örnekleriyle doludur. Sahabe, canını ve malını Allah'a satan kimselerin modeli olmuştur. Onların kimisi, Müslüman olduktan sonra dinin direğini bile dikmeden doğrudan dinin zirvesine çıkmış ve canını Allah'a satmıştır. Canını Allah'a satanlara örnek olarak şu kimseleri zikredebiliriz: Uhud savaşında çatışma alanı Allah Resulünün civarına kadar intikal edip de onun etrafı düşman tarafından kuşatıldığında Nebî , “Bize canını kim satar?” buyurdu. Bunun üzerine ensardan beş kişi harekete geçti ve çatışıp şehit düştü.¹²⁶ Mekke’de Müslüman olan ve Medine’ye hicret etmek istediğinde malıyla birlikte hicret etmesine müşriklerin izin vermediği Suheyb-i Rûmî’nin Allah Resulüne yetişmek ve dinini korumak amacıyla bütün malından feragat etmesi de malı Allah’a satmanın en güzel örneklerinden biridir. Nitekim Suheyb Medine’ye geldiğinde Nebî ona, “Alışverişin kazançlı oldu... Alışverişin kazançlı oldu” buyurmuştur.¹²⁷

2.3. Allah’ın Kitabını Okuyup Namazı İkame Etmek

Allah’ın, “Allah’ın kitabını okuyanlar, namazı ikame edenler ve kendilerine verdiğimiz rızıktan başkaları için gizli açık harcayanlar, asla zararla sonuçlanmayacak bir ticaret umabilirler”¹²⁸ ayetinde zarar içermeyen kârlı uhrevi ticaret için söz konusu ettiği temel şartlardan biri de “Allah’ın kitabının okunması ve namazın ikame edilmesidir.”

Yüce Allah bu ayette kitabın okunmasından bahsetmiştir. Ancak söz konusu okuma eylemi, basit bir sözlü okumadan ibaret değildir. Bilakis bu okuma, müminin hayatını değiştiren ve davranışlarına etki eden bir okumadır. Nitekim inen ilk ayetinde “Oku!” emrinin vazedildiği Kur’ân’ın okunması, peygamberin ve sahabenin hayatını, ardından bütün dünyanın hayatını değiştirmiştir. “Oku!” emriyle amaçlanan şeyin “olumlu bir değişim” olduğu, söz konusu “Oku!” emrinin okuma-yazma bilmeyen Allah Resulüne yöneltilmesiyle anlaşılmaktadır. O hâlde diğer pek çok ayette olduğu gibi bu ayette de Allah, Kur’ân’ın sadece sözlü olarak okunmasından bahsetmemekte, Kur’ân’a göre yaşamayı da zımnen emretmektedir.

Bu bağlamda “Kendilerine verdiğimiz kitabı gereği gibi okuyanlar, işte ona iman edenler bunlardır. Kim onu inkâr ederse, artık onlar hüsrana uğrayanların ta kendileridir”¹²⁹ ayetinden anlaşıldığı üzere Allah, kitabı hakkıyla okuyanları övmüş ve onların gerçek müminler olduklarını bildirmiştir. Kitabı hakkıyla okumak ise “indirildiği şekilde onu okumak ve onu tahrif etmemek, helalini helal ve haramını haram kabul etmek, ona gerektiği şekilde tabi olmak, apaçık hükümleriyle amel etmek, müteşabih kısımlarına iman etmek, anlaşılması sorunlu olan ayetlerin

¹²⁶ el-Mervezî, *el-Cihâd*, (Tunus: Dâru’t-Tûnusiyye, 1972), 75.

¹²⁷ Hâkim, *el-Müstedrek*, 3/452 (5706). Hâkim, hadisin sahih olduğunu, ancak Buhârî ile Müslim’in onu tahrif etmediğini belirtmiş, Zehebî de onu onaylamıştır.

¹²⁸ Fâtır, 35/29.

¹²⁹ Bakara, 2/121.

anlamını bilene havale etmek, onu batıl bir şekilde tevil etmemek vs.” şeklinde tefsir edilmiştir.¹³⁰

Bu açıdan Allah, kitabı hakkıyla okumamaları ve onun bir kısmına iman edip bir kısmına iman etmemeleri,¹³¹ ayetlerin anlamlarını tahrif etmeleri ve sözleri gerçek anlamından farklı bir şekilde tevil etmeleri¹³² sebebiyle kitap ehlini kötülemiş ve onlara lanet etmiştir.

Aynı şekilde Kur’ân’ın hiçbir yerinde “Namazı kılın/صلوا” ifadesi geçmez. Bilakis bu anlamda yalnızca “Namazı ikame edin/أقيموا الصلاة” ifadesi geçer. Zira namazdan maksat, yalnızca belli başlı bazı hareketlerin yerine getirilmesi değildir. Bilakis namazın ikame edilmesi gerekir. Namazı ikame etmek ise onun farzlarını farz kıldıkları şekilde yerine getirmek, rükûlarını, secdelerini ve tilavetini tastamam yapmak, namazda huşu içinde olmak ve ondan başka bir şeyle ilgilenmemek, namazın bütün şartlarını muhafaza etmektir.¹³³ Ancak bu şekilde kılınan namazın, sahibine bir faydası dokunur. Rükûnlerine uyulmaksızın kılınan namazın Allah katında kabul edilmeyeceği pek çok hadiste geçer. Nitekim Hz. Peygamber, namazı şartlarına uygun şekilde kılmaya bağlı olarak kulun namazından alacağı sevabın farklılık arz edeceğini belirtmiştir.¹³⁴

Uhrevi ticaretin bu şartının iki yarısının zikredildiği “Kitaptan sana vahyedilenleri oku, namazı ikame et. Kuşkusuz namaz hayâsızlıktan ve kötülükten alıkoyar”¹³⁵ ayetinde Allah, namazın amacının hayâsızlıktan ve kötülükten alıkoymak olduğunu bildirmiştir. O hâlde kıldığı namazın, kendisini hayâsızlıktan ve kötülükten alıkoymadığı kimsenin namazı, amacının dışına sapsmış olur. Buna göre Taberî’nin dediği gibi namazın sürekli olarak şartlarına uygun bir şekilde kılınması, hayâsızlığın ve kötülüğün terk edilmesini sağlar.¹³⁶

Namaz, Kur’ân’ın okunması gibi kulun üzerinde olumlu bir değişikliğin gerçekleşmesinde etkili olur. Namazın kulun üzerindeki olumlu yansımaları, müşrikler bile fark edebilir. Nitekim kavmini kötülükten alıkoyan ve onlara iyiliği emreden Hz. Şuayb’a, müşrik kavmi “Ey Şuayb! Atalarımızın taptığı şeylerden yahut

¹³⁰ el-Beğavî, *Me’âlimu’t-Tenzil fi Tefsîri’l-Kur’ân*, (Beyrut: Dâru İhyâi’t-Turâsi’l-Arabî, 1420), 1/161; İbn Kesîr, *Tefsîru’l-Kur’âni’l-‘Azîm*, 1/403-404.

¹³¹ Bakara, 2/85.

¹³² Bakara, 2/75; Nisâ, 4/46; Mâide, 5/13.

¹³³ Taberî, *Câmi’u’l-Beyân*, 1/247-248; İbn Kesîr, *Tefsîru’l-Kur’âni’l-‘Azîm*, 1/168.

¹³⁴ Ahmed, *Müsned*, 31/189 (18894). Muhakkik, hadisin sahih olduğunu söylemiştir.

¹³⁵ ‘Ankebût, 29/45.

¹³⁶ Taberî, *Câmi’u’l-Beyân*, 18/410.

mallarımız hususunda dilediğimizi yapmaktan vazgeçmemizi sana namazın mı emrediyor?” demiştir.¹³⁷

Bu başlık altında zikrettiğimiz ayetlerde görüldüğü üzere Allah, “emretme” ve “yasaklama” fiillerini namaza nispet etmektedir. Buna göre namaz, bir âmir gibi namaz kılan kimseye iyiliği emreder ve kötülüğü yasaklar. Kul, kıldığı namaza itaat ettiği takdirde namazla gözetilen amacı gerçekleştirmiş olur. Bu yüzden İbn Mes’ûd, kendisine “Falan kimse çok namaz kılıyor!” denildiğinde “Namaz, ancak kendisine itaat eden kimselere fayda verir” demiştir.¹³⁸

Uhrevi ticaretin bu temel üç şartının zikredilmesiyle aslında dinin bütünü bu ticarete konu edilmiş olmaktadır. Zira Nebî'nin , “İşin başı İslam, direği namaz ve zirve noktası da cihattır” buyurdu. Bu hadiste söz konusu şartların hepsi geçmektedir. Buna göre Allah, vadettiği şeylerin karşılığında aslında mümin kulun bütünüyle kendisine teslim olmasını, gönderdiği vahye tastamam bir şekilde uymasını ve kısaca kulun, dini eksiksiz bir şekilde yaşamasını talep etmektedir.

“Ey iman edenler, İslam’a toplu bir şekilde girin ve şeytanın adımlarını izlemeyin. Çünkü o, size apaçık bir düşmandır”¹³⁹ ayetinde Allah, iman edenlere hitap ederek İslam’a bütünüyle girmelerini; İslam’ın bütün hükümlerini yerine getirmelerini ve onun hiçbir hükmünü zayi etmemelerini emrederek,¹⁴⁰ kendilerini bu amaçtan derece derece saptıracak olan şeytanın adımlarına tabi olmayı da onlara yasaklayarak dinin eksiksiz bir şekilde yaşanması talebini açıkça belirtmektedir. Dolayısıyla iman eden erkek ve kadınların, herhangi bir konuda Allah ve Resulünün hükmünden başkasını tercih etmeleri söz konusu olamaz. Onların verdiği herhangi bir hükme muhalefet eden kimse, şeytanın adımlarına tabi olarak doğru yoldan apaçık bir şekilde sapmış olur.¹⁴¹

2.4. Diğer Şartlar

Müminin Allah ile yaptığı uhrevi ticaretin üç temel şartından söz etmiş olsak da aslında az önce belirttiğimiz gibi Allah, vadettiği nimetlerin karşılığında müminin kendisine bütünüyle teslim olmasını talep etmektedir. Dolayısıyla hayatın her alanı, uhrevi ticaretin kapsamına girer. Bu ticarete göre “müminin inancı ve ahlaki, sosyal hayatı ve ilişkileri, hayatının siyasal ve ekonomik yönleri” gibi yaşamın her boyutunun, Allah’a teslim edilmesi şarttır. Zira söz konusu ticaretin kârlı olabilmesi ve insanların mutluluğu elde edebilmesi, “Gerçeği kesin olarak bilip kabul eden kimseler

¹³⁷ Hûd, 11/87.

¹³⁸ Taberî, *Câmi ‘u’l-Beyân*, 18/408.

¹³⁹ Bakara, 2/208.

¹⁴⁰ Taberî, *Câmi ‘u’l-Beyân*, 3/599.

¹⁴¹ Ahzâb, 33/36.

için Allah'tan daha güzel hüküm sahibi kim olabilir?"¹⁴² ayetinde geçtiği gibi her şeyin en güzelini yapan¹⁴³ ve emreden Allah'ın hükmüne teslim olmakla mümkün olabilir. İnsanı, insanı yaratandan daha iyi tanıyan bir varlığın bulunması ise imkânsızdır. Dolayısıyla müminin, gökteki ve yerdeki her şeyin kendisine teslim olduğu¹⁴⁴ Allah'a diğer varlıklarla birlikte teslim olması, hem dünya hayatında düzenli ve huzurlu bir hayat yaşamasını hem de ahirette Allah'ın kendisine vadettiği nimetleri ve mutluluğu elde etmesini sağlar. Bu ve buna benzer nedenler, uhrevi ticaretin hayatın her alanını kapsamasının daha uygun olduğunu göstermektedir.

Bununla birlikte yüce Allah, sözünü ettiğimiz şartların dışında bazı şartları da özellikle zikretmiştir. Müminlerin canlarını ve mallarını cennet karşılığında satın aldığını ifade ettiği ve bu alışverişten dolayı müminleri kutladığı ayetten sonra müjdelediği müminlerin şu niteliklere sahip olan kimseler olduklarını belirtmiştir:

"O tövbekârlar, ibadet edenler, hamd edenler, oruç tutanlar, rükûa varanlar, secde edenler, iyiliği teşvik edip kötülükten alıkoyanlar, Allah'ın sınırlarını gözetenerler; müjdele o müminleri!"¹⁴⁵

Ayetten anlaşıldığı üzere Allah ile alışveriş yapan müminler, bu ticaretin hem kişisel hem de sosyal boyutuyla ilgilenirler. Onlar, alışveriş sözleşmesine aykırı olarak işledikleri hatalardan geri dönerler, onlara verdiği bütün nimetler için Allah'a hamd ederler, Allah'a yaklaşma amacıyla Allah'ın teşri ettiği ibadetleri yerine getirirler. Sadece kişisel gelişimleriyle uğraşmazlar; bilakis içinde yaşadıkları toplumun da söz konusu ticaretin şartına uygun hareket etmesi ve mutluluğa erişmesi amacıyla onlara, Allah'ın "iyilik" kabul ettiği şeyleri emrederler ve onun "kötülük" kabul ettiği şeyleri yasaklarlar. Böylece Allah'ın sınırlarını korumuş olurlar. Buna göre Allah ile ticaret yapan müminler, yalnızca dini yaşamaya çalışmazlar, içinde yaşadıkları toplumun da bu dini yaşamalarını sağlamak için çaba gösterirler. Takındıkları bu davranışlarla hem Hakk'a ibadet ederler, hem de halka nasihat ederler.¹⁴⁶

Yüce Allah, bu ayetin sonunda yine bir önceki ayette olduğu gibi "Ve müminleri müjdele!" buyurmuştur. Burada onlara neyi müjdelediğini belirtmemesi, onları, "iman" için dünya ve ahirette vadettiği bütün güzelliklerle müjdelemek istemesinden dolayıdır. O hâlde söz konusu müjde, bütün müminleri kapsamaktadır. Bununla

¹⁴² Mâide, 5/50.

¹⁴³ Örneğin bkz. Muminûn/14.

¹⁴⁴ Âl-i 'İmrân, 3/83.

¹⁴⁵ Tevbe, 9/112.

¹⁴⁶ İbn Kesîr, *Tefsîru'l-Kur'âni'l-'Azîm*, 4/219.

birlikte her bir müminin bu müjdeden hesabına düşecek payı, kendi imanının gücüne ve zayıflığına, amelinin durumuna göre değişiklik arz edecektir.¹⁴⁷

Bütün bunlar birlikte düşünüldüğünde Allah'ın, müminlerden iman etmelerini ve imanlarından sonra "Kur'ân'ı hakıyla okuyup namazı ikame etmek, hatalardan geri dönmek, ibadetlerle Allah'ın yakın olmak, insanlara iyiliği emredip kötülüğü yasaklamak, Allah yolunda can ve mal ile cihat etmek" gibi imanın gereğini yerine getirmelerini talep ettiği anlaşılır. Buna göre iman edenler ve bunun gereğini yerine getirenler, uhrevi ticaretin kârını elde edenler olacaktır. Bunların dışındaki insanlar ise hüsrana uğrayacaklardır. Bu durum, bizlere doğrudan "Andolsun zamana ki, insan gerçekten ziyan içindedir. Ancak, iman edip de sâlih ameller işleyenler, birbirlerine hakkı tavsiye edenler, birbirlerine sabrı tavsiye edenler bunun dışındadır"¹⁴⁸ anlamındaki Asr suresini hatırlatmaktadır.

Allah'ın, kendisiyle yaptığı ticarette müminden talep ettiği şeyi yalnızca imanla sınırlamak da mümkündür. Şöyle ki; Kur'ân ve sünnetin apaçık bir şekilde delalet ettiği ve bizim de daha önce örnekleriyle belirttiğimiz üzere amel imandandır. Öyleyse Allah, müminlerden gerçek anlamıyla iman etmelerini istemektedir. Nitekim dikkat edildiği üzere Allah, söz konusu ticareti ve alışverişi "iman edenler" ile yaptığını mutlak olarak belirtmektedir. Bu ticaret için verdiği müjdeyi de "iman" sahibi herkese kayıtsız bir ifadeyle yöneltmektedir.

"O hâlde imanın dışında neden bazı amelleri de şart koşuyor?" diye sorulacak olursa da bunun için şöyle bir açıklama yapılabilir: Allah, amel imanın kapsamına girdiği hâlde ilgili amelin öneminden dolayı onu ayrıca zikredebilir. Zira bağlacın varlığı, belirtilen her iki şeyin her zaman birbirinden ayrı şeyler olmasını gerektirmez. Nitekim Allah, "Her kim Allah'a, meleklerine, elçilerine, Cibril'e ve Mikail'e düşman ise, artık şüphesiz Allah da kâfirlerin düşmanıdır"¹⁴⁹ buyurmuştur. Dikkat edildiği üzere Allah, "melekler" ifadesini zikrettikten sonra ayetin iniş sebebiyle var olan ilgilerinden dolayı "Cebrail" ile "Mikail" in adlarını özellikle anmıştır. Bu durum, "salih amel" için de söz konusu olabilir. Allah'ın Asr suresinde "salih amel işleyenler" ifadesini kullanmasından sonra "birbirlerine hakkı tavsiye edenler ve birbirlerine sabrı tavsiye edenler" buyurması buna örnek verilebilir.

SONUÇ

Allah, insanların dünya hayatını merkeze alan ticaret anlayışını ahiret hayatını da kapsayacak şekilde genişletmek ve ticaretin merkezine ahiret hayatını

¹⁴⁷ es-Sa'dî, *Teysîru'l-Kerîmi'r-Rahman fî Tefsîri Kelami'l-Mennân*, (b.y.: Muessesetu'r-Risâle, 1420/2000), 353.

¹⁴⁸ Asr suresi.

¹⁴⁹ Bakara, 2/98.

yerleştirmek amacıyla insanların ilgisini uhrevi ticarete yönlendirmiştir. Asıl ticaretin uhrevi ticaret olduğunu belirtmiş, gerçek kârlılığın ve hüsrânın bu ticarete söz konusu olacağını bildirmiştir.

Kur’ân ve Sünnete göre kârlı uhrevi ticaret, Allah ile mümin arasında gerçekleşir. Bu ticarete göre Allah, “iman etmesi, Allah yolunda canı ve malı ile cihat etmesi, Kur’ân’ı okuyup namazı ikame etmesi” gibi şartları yerine getirmesi karşılığında iman eden herkesin canını ve malını, “günahlarının bağışlanması, acı verici cehennem azabından kurtulması ve cennete girmesi” karşılığında satın almıştır. Mümin kimse, iman eder etmez bu sözleşmenin altına imzasını atar ve şartlarını yerine getirmekten sorumlu olur. Sözleşmenin bütün gereklerini yerine getirmesi hâlinde isteklerinin yerine gelmesi, korkularından emin kılınması ve hatalarının bağışlanması yoluyla salt mutluluğa erişir. Hayatında imanın gereğini uygulayan mümin, kendisiyle karşılaşacağı uhrevi nimetlerin/vaatlerin yanı sıra dünya hayatının her alanında Allah’ın yardımına ve desteğine mazhar olur. Dolayısıyla onun mutluluğu, ahiret hayatı ile sınırlı değildir. O, sözünden caymayan Allah ile yaptığı bu ticaretinde bütünüyle kârdadır.

Kur’ân ve Sünnette gayrimüslimlerin de uhrevi ticaretinden söz edilir. Fakat onlar, müminin Allah ile yaptığı kârlı ticaretten yüz çevirip hidayet karşılığında sapıklığı, ahiret karşılığında dünya hayatını, Allah’ın bağışlaması karşılığında azabı ve imanın karşılığında küfrü satın aldıklarından dolayı dünyada ve ahirette hüsrana uğrarlar. Müminin en büyük kazancı elde etmesine karşılık onlar, en apaçık hüsrana uğrayıp dünyalarını ve ahiretlerini kaybederler. Zira müminler uhrevi ticaretlerini Allah ile gayrimüslimler de uhrevi ticaretlerini şeytan ile yaparlar. Şartlarına uyularak Allah ile yapılan ticaretin zararlı, şeytan ile yapılan ticaretin de kârlı çıkması imkânsızdır.

Allah, mümin ile yaptığı ticaretinde uyulması gereken bazı şartları öneminden dolayı zikretmiş olsa da aslında bu şartlar, “iman ve amel” başlığı altında birleştirilebilir. Buna göre Allah, müminin iman ettikten sonra imanının gereğini yerine getirmesini talep eder. Her bir müminin vaat edilen nimetlerden yararlanması, imanının gücüne ve amelinin durumuna göre değişir. Amelin –kanaatimizce- doğru olan görüşe göre imanın kapsamına girmesinden dolayı Allah’ın mümin ile yaptığı uhrevi ticaretin tek bir şartının var olduğunu, onun da “iman” ile kısıtlı olduğunu söyleyebiliriz. O hâlde Allah, bütünüyle kendisine teslim olmayı gerektiren gerçek bir imana sahip olmaları karşılığında müminlere cenneti vadetmektedir.

KAYNAKÇA/REFERENCES

- 'Adevî, S. (t.y.) *İhdâu'd-Dîbâce bi-Şerhi Suneni İbni Mâce*. b.y.: Dâru'l-Yakîn.
- Ahmed b. Hanbel, E. A. A. B. M. (1421/2001). *Müsnedü'l-İmam Ahmed b. Hanbel*. thk. Ş. Arnaût – 'Â. Mürşid – Diğerleri. b.y.: Müessesetu'r-Risâle.
- Alûsî, Ş. M. B. A. (1415). *Rûhu'l-Me'ânî fî Tefsîri'l-Kur'ânî'l-'Azîmi ve's-Seb'î'l-Mesânî*. thk. A. A. Atıyye. Beyrut: Dâru'l-Kutubi'l-'İlmiyye.
- Beğavî, E. M. M. H. B. M. (1420). *Me'âlimu't-Tenzîl fî Tefsîri'l-Kur'ân*. thk. A. el-Mehdî. Beyrut: Dâru İhyâi't-Turâsi'l-Arabî.
- Buhârî, E. A. M. B. İ. (1422). *Sahîhu'l-Buhârî*. thk. M. Z. B. N. en-Nâsir. b.y.: Dâru Tavki'n-Necât.
- Cessâs, E. B. A. B. A. (1405). *Ahkâmu'l-Kur'ân*. thk. M. S. el-Kamhâvî. Beyrut: Dâru İhyâi't-Turâsi'l-'Arabî.
- Çalışkan, N. (2018). Kur'ân'da Ticarî Ahlak Kuralları ve Günümüzdeki Yansımaları. *ANTAKIYAT/Hatay Mustafa Kemal Üniversitesi İlahiyat Fakültesi Dergisi*, 1/1, 22-42.
- Ebû Dâvud, S. B. E. S. (1430/2009). *Sunenu Ebî Dâvud*. thk. Ş. Arnaût – M. K. Karabelli. b.y.: Dâru'r-Risâleti'l-'Âlemiyye.
- Ebû Ubeyd, K. B. S. (1421/2000). *Kitâbu'l-İmân*. thk. M. N. el-Elbânî. b.y.: Mektebetu'l-Me'ârif.
- Eş'arî, E. H. A. B. İ. (1397). *el-İbâne 'an Usûli'd-Diyâne*. thk. F. H. Mahmûd. Kahire: Dâru'l-Ensâr.
- Ezherî, E. M. M. B. A. (2001). *Tehzîbu'l-Luğa*. thk. M. I. Mur'ib. Beyrut: Dâru İhyâi't-Turâsi'l-'Arabî.
- Fahreddin Râzî, E. A. M. B. Ö. (1420). *Mefâtihu'l-Gayb*. (3. Baskı). Beyrut: Dâru İhyâi't-Turâsi'l-'Arabî.
- Güneş, C. (2019). Kur'ân'ın Ticaret Dili ve Kavramları. *Umde Dini Tetkikler Dergisi*, 2/1, 101-125.
- Hâkim, E. A. H. B. M. (1411/1990). *el-Müstedrek 'ala's-Sahîhayn*. thk. M. A. 'Atâ. Beyrut: Dâru'l-Kutubi'l-'İlmiyye.
- İbn Atıyye, E. M. A. B. G. (1422). *el-Maharraru'l-Vecîz fî Tefsîri'l-Kitâbi'l-'Azîz*. thk. A. A. Muhammed. Beyrut: Dâru'l-Kutubi'l-'İlmiyye.
- İbn Ebî Hâtim, E. M. A. B. E. H. (1419). *Tefsîru'l-Kur'ânî'l-'Azîm li İbni Ebî Hâtim*. thk. E. M. et-Tîb. (3. Baskı). Suudi Arabistan: Mektebetu Nizâr Mustafa el-Bâz.
- İbn Ebî Zemenîn, E. A. M. B. A. (1423/2002). *Tefsîru'l-Kur'ânî'l-'Azîz*. thk. E. A. H. B. Ukâşe – M. B. M. el-Kenz. Kahire: el-Fârûk el-Hadîse.
- İbn Ebî'l-İzz, S. M. B. A. M. (1417/1997). *Şerhu'l-'Akîdeti't-Tahaviyye*. thk. Ş. Arnaût – A. B. M. et-Türkî. (10. Baskı). Beyrut: Müessesetu'r-Risâle.
- İbn Hacer el-Askalânî, E. F. A. B. A. (1379). *Fethu'l-Bârî Şerhu Sahîhi'l-Buhârî*. Beyrut: Dâru'l-Ma'rife.
- İbn Kesîr, E. F. İ. B. Ö. (1420/1999). *Tefsîru'l-Kur'ânî'l-'Azîm*. thk. S. B. M. Selâme. (2. Baskı). b.y.: Dâru Taybe.
- İbn Kudâme, E. M. M. A. B. A. (1420/2000). *Lum'atu'l-İ'tikâd*. nşr. Vizâratu's-Şuûni'l-İslâmiyye. (2. Baskı). Suudi Arabistan: y.y.
- İbn Mâce, E. A. M. B. Y. (1430/2009). *Sunenu İbni Mâce*. thk. Ş. Arnaût – 'Â. Mürşid – M. K. K. – A. Harzullah vd. b.y.: Dâru'r-Risâleti'l-'Âlemiyye.
- İbn Manzûr, C. E. M. B. M. (1414). *Lisânu'l-'Arab*. (3. Baskı). Beyrut: Dâru Sâdir.
- İbn Mübârek, E. A. A. B. M. (1972). *el-Cihâd*. thk. N. Hammâd. Tunus: Dâru't-Tûnusiyye.
- İbn Receb, Z. A. B. A. (1422/2001). *Câmi'u'l-'Ulûm ve'l-Hikem*. thk. Ş. Arnaût – İ. Bâces. (7. Baskı). Beyrut: Müessesetu'r-Risâle.
- İbn Teymiyye, E. A. T. A. B. A. (1416/1995). *Mecmû'u'l-Fetâva*. thk. A. B. M. B. Kâsım. Medine: Mecme'u'l-Melik Fehd li-Tibâ'ati'l-Mushafî's-Şerîf.

- İbnu'l-Cevzî, E. F. C. A. B. A. (1422). *Zâdu'l-Mesîr fî 'İlmi't-Tefsîr*. thk. A. el-Mehdî. Beyrut: Dâru'l-Kitâbi'l-'Arabî.
- İsmâ'îlî, E. B. A. B. İ. (1412). *İ'tikâdu Eimmeti'l-Hadîs*. thk. M. B. A. el-Humeyyis. Riyâd: Dâru'l-'Âsime.
- Kirman, M. Ali "Dinin Ekonomik Modeli Küreselleşme Sürecinde Dine Yeni Bir Yaklaşım". *Ondokuz Mayıs Üniversitesi İlahiyat Fakültesi Dergisi* 18 / 18-19 (Ocak 2005): 147-161.
- Kurtubî, E. A. Ş. M. B. A. (1384/1964). *el-Câmi'u li-Ahkâmî'l-Kur'ân*. thk. A. el-Berdûnî – İ. Atfîş. (2. Baskı). Kahire: Dâru'l-Kutubi'l-Mısriyye.
- Mâturîdî, E. M. M. B. M. (t.y.). *et-Tevhîd*. thk. F. Halîf. İskenderiye: Dâru'l-Cemâ'âti'l-Mısriyye. _____ (1426/2005). *Te'vîlâtü Ehli's-Sunne*. thk. M. Baslûm. Beyrut: Dâru'l-Kutubi'l-'İlmiyye.
- Mâverdî, E. H. A. B. M. (t.y.). *en-Nuketü ve'l-'Uyûn*. thk. S. B. Abdulkasud. Beyrut: Dâru'l-Kutubi'l-'İlmiyye.
- Müslim, E. H. M. B. H. (1431). *Sahîhu Muslim*. Kahire: Dâru İyhâi'l-Kutubi'l-'Arabiyye.
- Müzenî, E. İ. İ. B. Y. (1415/1995). *Şerhu's-Sunne*. thk. C. 'Azzûn. Suudi Arabistan: Mektebetu'l-Gurabâi'l-Eseriyye.
- Nedvî, E. H. A. (2015). *Müslümanların Gerilemesiyle Dünya Neler Kaybetti*, trc. A. Tırabzon – M. Acioğlu. (2. Baskı). İstanbul: Kayihan Yayınları.
- Nesâî, E. A. A. B. Ş. (1406/1986). *es-Sunenu's-Suğra*. thk. A. Ebû Ğudde. (2. Baskı). Halep: Mektebu'l-Matbû'âti'l-İslâmiyye.
- Nevevî, E. Z. M. Y. B. Ş. (1392). *el-Minhâc Şerhu Sahîhi Muslim b. Haccâc*. (2. Baskı). Beyrut: Dâru İhyâi't-Turâsi'l-'Arabî.
- Okşar, Y. (2021). *Peygamberlik Olgusu*. Ankara: Nobel Yayıncılık.
- Özçelik, H. (2010). Hadislere Göre Günahların Bağışlanma Yolları I. *Atatürk Üniversitesi İlahiyat Fakültesi Dergisi*, 34, 139-166.
- Özçelik, H. (2011). Hadislere Göre Günahların Bağışlanma Yolları II. *Atatürk Üniversitesi İlahiyat Fakültesi Dergisi*, 35, 81-101.
- Sa'dî, A. B. N. (1420/2000). *Teyssîru'l-Kerîmi'r-Rahman fî Tefsîri Kelami'l-Mennân*. thk. A. B. M. el-Luveyhik. b.y.: Muessesetu'r-Risâle.
- Semerkindî, E. L. N. B. M. (1413/1993). *Bahru'l-'Ulûm*. b.y.: Dâru'l-Kutubi'l-'İlmiyye.
- Sıcak, A. S. (2018). "Suç-Ceza Uyumu Açısından Kur'ân'da "حَاق" Kökünün Kullanımı". *10. Uluslararası Sosyal Bilimler ve Spor Kongresi*, ed. E. Eyuboğlu – S. Baskın. 613-620. Rize: Saybilder Yayınları.
- Şinkitî, M. E. B. M. M. (1415/1995). *Edvâu'l-Beyân fî İdâhi'l-Kur'âni bi'l-Kur'ân*. Beyrut: Dâru'l-Fikr.
- Taberî, E. C. M. B. C. (1422/2001). *Câmi'u'l-Beyân 'an Te'vîli Âyi'l-Kur'ân*. thk. A. B. A. et-Türkî. b.y.: Dâru Hicr.
- Tirmizî, E. İ. M. B. İ. (1998). *Sunenu't-Tirmizî*. Beyrut: Dâru'l-Garbi'l-İslâmî.
- Zebîdî, E. F. M. B. M. (t.y.). *Tâcu'l-'Arûs min Cevâhiri'l-Kâmûs*, thk. Heyet. b.y.: Dâru'l-Hidâye.
- Zemahşerî, E. K. C. M. B. A. (1419/1998). *Esâsu'l-Belâğâ*. thk. M. B. 'Uyûnu's-Sûd. Beyrut: Dâru'l-Kutubi'l-'İlmiyye.

Extended Abstract

The Ethereal Trade in Quran in the Context of Trade

The society of Jahiliyya consisted of people who completely severed their connection with Allah or made their relationship with Allah problematic, moved away as much as possible from the environment of pure revelation that is not corrupted by shirk and

superstition yet, except very few, most of the society did not recognize the existence of hereafter or did not care about such a life, and therefore lived only for this world. These people were so inclined to world, as mentioned in the Quran, they saw the world life is made up of only eating and drinking and benefiting from the blessings. In this respect, they no longer had a relationship with "man" that Allah created to serve him. This situation was not only reflected in the social, political and economic aspects of their lives, but also had influence on the concepts they used. The meanings of the concepts they used were generally based on a materialist and secular basis. The meanings of the concepts were limited to the benefits provided in the world.

Islam aims transforming the interest and perspective of man from this world to hereafter, which was not limited to reforming social, political and economic aspects of the Jahiliyya. At the same time, Islam was concerned with this human mentality and the consideration of the human being, which had suffered in terms of giving meaning to the concepts reflecting its perspective on life, and tried to correct it. He gave new ethereal meanings to the used words and concepts that man filled worldly meanings and thus enabled the relevant subject to be approached with a new and lively point of view. In this sense, one of the concepts emphasized in the Quran is the concept of "Commerce".

The concept of "Trade", means "shopping", is included in nine parts of the Quran and used for meaning of "spiritual / ethereal shopping" in three of these parts. In addition to this, commercial concepts such as "selling, buying, price, earning" are also mentioned in the Quran regarding the ethereal trade.

The Quran mentions a trade agreement between Allah and his servant and deals with this issue in detail and in this context, it refers to subject of the trade, its parties, conditions, benefit and loss. It is obvious that knowing the changes made by the Quran on this concept, the dimension it brings, detailed explanation of the trade and the meaning it gives to human mentality in the relevant issue will contribute to the understanding of Islam's beneficial perspective on events / life.

In this context, Allah concentrates on the concept of "trade" in order to widen understanding of the trade which people centered on the world and to place the hereafter at the center of trade and directs people's concerns to ethereal trade. Allah states that the essential trade is ethereal trade, and actual return and loss will be in question in this ethereal trade.

Based on Quran and Sunnah, most beneficial ethereal trade is between Allah and a true believer. According to this trade, Allah has purchased from the believers their lives and properties in exchange for being forgiven, being free of hell's torture and going to heaven on condition that "to have faith in Allah, jihad for Allah with their life and wealth, to recite the Quran and to perform the salaah". As soon as a Muslim believes, he needs to obey and be aware of that he will be accountable to Allah. If all the requirements are fulfilled, he will reach absolute happiness by having his wishes with no fear and forgiveness of sins. A Muslim who meets requirements receives Allah's support in every aspect of the world besides the blessings / promises in the hereafter. Therefore, his happiness will not be limited to the hereafter. He will be fully profitable in his trade with Allah, who does not break his word.

According Quran and Sunnah the ethereal trade of non-Muslims is also mentioned in these two main sources. However, they are disappointed in this world and the hereafter because they turn away from the most profitable trade that the believer makes with Allah and they choose perversion in return for guidance, the world in return for the hereafter, punishment in return for Allah's forgiveness, and disbelief in return for faith. While the Muslims have the greatest gain, non-Muslims are obviously disappointed and lose their life in this world and hereafter. Because Muslims do their ethereal trade with Allah; non-Muslims carry out their ethereal trade with the devil. If in line with its conditions, it is impossible for the trade with Allah to be damaging, and trade with the devil to be advantageous.

Although Allah mentions some conditions that must be followed in this trade with Muslims due to their importance, these conditions can actually be combined under the heading of "faith and deeds". Accordingly, Allah demands that a Muslim fulfill the requirements of his faith after he believes. Each Muslim makes use of the promised blessing depends on the strength of his faith and the state of his deeds. In our opinion, there is only one condition of the ethereal trade that Allah makes with Muslims, and it is restricted to "faith", since deeds are included in the scope of faith according to the true view. In that case, Allah promises the Muslims paradise in return for having true faith that requires completely commitment to him.

Keywords: Allah, Believer, Trade, Benefit, Non-Muslims